

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Система оцінки якості кредитного портфеля банку та напрями її удосконалення

Студентки 2 курсу 3м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Матлах Юлії
Олександрівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Сидоренко Віктор
Анатолійович

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ.....	6
1.1. Сутність та види кредитного портфеля.....	6
1.2. Оцінка якості кредитного портфеля.....	11
1.3. Система управління якістю кредитного портфеля та її елементи.....	21
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ.....	28
2.1. Аналіз динаміки та структури кредитного портфеля банку.....	28
2.2. Діагностика якості кредитного портфеля банку.....	37
2.3. Аналіз інформаційного забезпечення оцінки якості кредитного портфеля банку.....	45
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ.....	51
3.1. Розробка методики оцінки якості кредитного портфеля у АТ «Альфа-Банк».....	51
3.2. Удосконалення системи управління якістю кредитного портфеля банку на основі моделювання обсягу резервів.....	57
3.3. Зарубіжний досвід організації оцінювання якості кредитного портфеля та можливість його адаптації в Україні.....	62
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах функціонування банків перед їх керівництвом постає потреба у прийнятті швидких управлінських рішень, основу системи інформаційної підтримки прийняття яких становить оцінка якості. Оскільки кредитна діяльність банку є однією з основних видів банківської діяльності, то, відповідно саме оцінка якості кредитного портфеля посідає чільне місце у системі управління банком. На сьогоднішній день, на жаль, не існує єдиної системи оцінки якості кредитного портфеля, підкріпленої законодавством. Зараз банківська система України перебуває у складному стані, тому необхідно впроваджувати систематизовані інструменти для управління кредитним портфелем і визначення його якості.

Ступінь дослідженості теми. Дослідження кредитного портфеля і його якості проводиться уже досить давно різними науковцями. Серед вітчизняних науковців, які приділяли увагу питанням оцінки якості кредитного портфелю в певних його аспектах, варто виділити таких, як Коваленко В.В. [84], Герасимович М.А. [12], Крупка М.І. [74], Болгар Т.М. [15], Тисячна Ю.С. [83], Колодізев О.М. [86], Грушко В. [17], Дзюблюк О. [11] та ін. У зарубіжній банківській практиці даній проблематиці також приділяється увага, зокрема, окремі аспекти оцінки кредитного портфеля розкрито у працях Рукавішникової О. В. [81], Трененкова Є. М. [88], Авсейко М. [60], Ілона Бейзітре [2], Ахлем Сельма Мессай [36], Фатхі Жуїні [36], Аллен Н. Бергер [79], Мирослав Місіна [9], Девід Тессер [9].

Зважаючи на значну кількість досліджень, а також їх різнонаправленість, існує необхідність у систематизації накопичених теоретичних здобутків у сфері оцінки якості кредитного портфеля та їх поглибленні. Подальші наукові дослідження потребують особливої уваги в удосконаленні підходів до системи оцінки якості кредитного портфеля банку та у напрацюванні відповідних практичних розробок у цій сфері. Все це зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета випускної кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні існуючих методичних підходів до оцінки якості кредитного портфеля та розробки пропозицій по їх удосконаленню.

Для реалізації даної мети були поставлені та вирішені наступні **завдання**:

- визначити економічну сутність та види кредитного портфеля;
- дослідити сутність та критерії оцінювання якості кредитного портфеля;
- сформулювати систему управління якістю кредитного портфеля банку та її елементів;
- провести аналіз кредитного портфеля ПАТ «Альфа-банк»;
- оцінити якість кредитного портфеля банку;
- провести діагностику інформаційного забезпечення оцінки якості кредитного портфеля;
- розробити методику оцінки якості кредитного портфеля у ПАТ «Альфа-банк»;
- визначити напрями удосконалення системи управління якістю кредитного портфеля ПАТ «Альфа-банк»;
- навести зарубіжний досвід організації оцінювання якості кредитного портфеля та оцінити можливості його адаптації в Україні.

Предметом дослідження є фінансові відносини, які виникають в процесі формування та управління якістю кредитного портфеля.

Об'єктом дослідження в роботі виступає банк.

Методи дослідження. Виконання випускної кваліфікаційної роботи ґрунтується на застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, таких як опис, аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, узагальнення, абсолютні, відносні та середні величини, ряди динаміки, групування, коефіцієнтний аналіз, метод формалізації, графічний і табличний методи, моделювання. У роботі розроблено комплекс задач автоматизації аналітичних та прогнозних обчислень на ПК за допомогою MS Excel.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань оцінки якості кредитного портфеля банків; офіційні дані Національного банку України; рекомендації Базельського комітету, фінансова звітність банків; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна полягає в уточненні поняття «кредитний портфель банку», визначенні критеріїв проведення оцінки якості, узагальнені та групуванні системи показників, на яких базується оцінка якості кредитного портфеля банку, удосконаленні методики оцінки якості кредитного портфеля банку.

Практичне значення полягає у тому, що застосування банками запропонованої в роботі системи показників та принципів оцінки якості кредитного портфеля сприятиме підвищенню ефективності управління їх кредитними портфелями незалежно від розміру та групової належності.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: «Сутність та види кредитного портфеля» // 36. наук. ст. студ. «Стратегії розвитку фінансового ринку України» — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 366 с. (С.287-292).

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження стали основою для доповіді на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Стратегії розвитку фінансового ринку України» (м. Київ, 22-23 листопада 2018 р.) на тему «Сутність та види кредитного портфеля». Також основою для наукової роботи на VII Міжнародну науково - практичну конференцію молодих учених та студентів «Наукові дослідження молоді з проблем європейської інтеграції» (м. Харків, 3 квітня 2018р.) на тему: «Діагностика кредитного портфеля банку».

Обсяг та структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи становить 74 сторінок основного тексту та містить 24 рисунки, 12 таблиць, 7 додатків . Список використаних джерел налічує 89 найменувань .

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

1.1. Сутність та види кредитного портфеля банку

Однією з найвагоміших і найризиковіших складових активів будь-якого банку є кредитний портфель.

Для того, щоб управляти певним економічним явищем, потрібно комплексно зрозуміти його сутність. Тому, в першу чергу потрібно розібратися з сутністю понять «портфель» та «кредитний портфель».

Портфель (від франц. Portefeuille, porte - «носити» і feuille - «лист») – це збірне поняття, що означає сукупність форм і видів економічної діяльності, а також відповідних наборів документів та інших об'єктів [84].

На сьогоднішній день серед авторів економічної літератури не існує єдиного трактування кредитного портфеля банку. Вважаємо за доцільне дослідити основні наукові підходи до визначення сутності кредитного портфелю (дод. А).

Не дивлячись на різноманіття варіантів визначення, все ж таки підходи науковців до трактування поняття «кредитний портфель» можна умовно об'єднати у групи за певною спільною ознакою: 1 – як об'єкт обліку; 2 – як об'єкт управління; 3 – як об'єкт аналізу.

Більшість авторів притримуються першого підходу, представляючи кредитний портфель як об'єкт обліку, інакше кажучи, як сукупність залишків кредитів станом на певну дату. До такого підходу схилиються В. Вовк [12], Л. Батракова [74], С. Говоруха [15], О. Лаврушин [83], В. Платонов [86], М. Хіггін [86], М. Денисенко [17], Ю. Бугель [11], Г. Кравцова [81] та ін. Як об'єкт управління, кредитний портфель постає у визначеннях В. Челнокова [88], К. Степаненко [60]. Ці науковці акцентують увагу на тому, що кредитний портфель – важливий об'єкт у процесі управління активами банку, особливо їх якістю, і він якнайкраще відображає результат такого управління, показуючи

обрані напрямки кредитування за найбільш оптимальними для банку параметрами. Третя група науковців (А. Герасимович [2], Л. Примостка [36], В. Кисельов [79], Л. Бондаренко [9]) визначає кредитний портфель як об'єкт аналізу, адже представляє його як структуровану сукупність кредитних вкладень, яка класифікується за окремими критеріями.

Узагальнивши підходи ми можемо сформулювати наступне визначення: кредитний портфель – це залишки кредитів, що структуровані за цільовими ознаками, станом на окрему дату, що відображають результат діяльності банку з урахуванням реалізації стратегії і тактики кредитної політики даного банку.

Сутність кредитного портфеля розглядається також через його функції, до яких відносять: розподільну та перерозподільну; заміщення грошей кредитними операціями; об'єднання кредитів; мінімізації кредитного ризику; розширення та диверсифікації доходної бази банку (Дод. Б). Проте деякі з них, на думку науковців, є похідними від загальновідомих функцій кредиту (розподільна та перерозподільна; заміщення грошей кредитними операціями; мінімізація кредитного ризику;), а інші є специфічними з огляду на специфіку кредитного портфеля [11].

Для оцінки якості портфеля важливим є його структурування за різними класифікаційними ознаками. Слід зазначити, що банки можуть для оцінки кредитного портфеля здійснювати його структурування. В узагальненому вигляді структура кредитного портфеля більшості банків представлена у наступному вигляді (рис. 1.1):

Рис.1.1. Структура кредитного портфеля банку за типами позичальників*

*Примітка: складено автором за джерелами [35; 34]

Проте, до кредитного портфеля можуть також відноситися активні залишки за коштами на вимогу банків, небанківських фінансових установ, фізичних та юридичних осіб, кошти на вимогу в інших банках, а також фінансовий лізинг, гарантії, поручительства, акредитиви, акцепти, авалі, зобов'язання з кредитування. Слід зазначити, що наведена структура сформована лише за однією ознакою – клієнтом. При цьому на структуру кредитного портфеля впливають різноманітні фактори, що в свою чергу визначає виділення окремих видів та типів кредитного портфеля.

Можемо виділити узагальнені класифікаційні ознаки, які з різних сторін відображають сутність кредитного портфеля банку (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація кредитного портфеля банку*

Класифікаційна ознака	Вид кредитного портфеля
Тип клієнта	Клієнтський портфель. Міжбанківський портфель.
Суб'єкт кредитування	Портфель кредитів, наданих юридичним особам. Портфель кредитів, наданих фізичним особам. Портфель кредитів, наданих фізичним особам-підприємцям. Портфель кредитів, наданих банкам-контрагентам. Портфель кредитів, наданих самостійним структурним підрозділам банку (філіям).
Резидентність суб'єкта	Портфель кредитів, наданих резидентам. Портфель кредитів, наданих нерезидентам.
Термін кредитування	Короткостроковий портфель. Довгостроковий портфель.
Види валют	Портфель валютних кредитів. Портфель гривневих кредитів. Портфель мультивалютних кредитів.
Вид забезпечення	Портфель незабезпечених (бланкових) кредитів. Портфель забезпечених кредитів.
Кількісна характеристика	Валовий портфель. Чистий портфель.
Концентрація операцій певного виду	Диверсифікований портфель. Концентрований портфель.
За співвідношенням кредитного ризику і дохідності	Портфель доходу. Портфель ризику. Збалансований портфель.
За ієрархією	Кредитний портфель головного банку (банку в цілому). Кредитний портфель відокремлених підрозділів банку.

*Примітка: складено автором на основі [23, с. 696]

Також дуже важливо визначити основні цілі формування кредитного портфеля (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Основні цілі формування кредитного портфеля банками [28, с.110]

Отримання доходу в майбутньому чи поточному періоді залежить від ефективної річної відсоткової ставки. Вона дозволяє проаналізувати дохідність в порівнянні з іншими активами та обґрунтувати доцільність відсоткових ставок за кредитами.

Кредитний портфель будь-якого банку піддається певному ризику. Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку (інший, ніж внаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик – кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо. Оцінка портфельного кредитного ризику передбачає оцінку концентрації та диверсифікації активів банку [33].

Банк за кожним видом фінансових активів, групою фінансових активів, дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю банку та наданими фінансовими зобов'язаннями розробляє та затверджує рішенням

уповноваженого органу внутрішньобанківське положення щодо оцінки активу та розрахунку розміру кредитного ризику.

Ліквідність кредитного портфеля є дуже важливим явищем, адже характеризує вчасне повернення коштів по кредиту. Тобто можливість перетворення фінансового інструмента у грошові кошти. Час, за який ця зміна відбувається і є ступенем ліквідності.

Враховуючи, що ми розглядаємо кредитний портфель та його класифікацію виходячи з цілей проведення оцінки якості, ми можемо представити вищенаведені класифікаційні ознаки у певній структурно-логічній послідовності, яка може відповідати одному із варіантів проведення дослідження кредитного портфеля банку (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Класифікація кредитного портфеля банку для цілей оцінки його якості*

*Примітка: розроблено авторами самостійно

Якщо говорити про основні характеристики кредитного портфеля, то в першу чергу потрібно зазначити такі: сума виданих кредитів; середньозважена процентна ставка; середньозважений термін кредитування; ризикованість (частка недіючих кредитів і забезпеченість резервами); концентрація (частка великих кредитів); диверсифікованість (частка переважної за будь-якою ознакою групи кредитів).

Таким чином, кредитний портфель має вагоме значення в діяльності банків, а його збалансованість, дохідність, ліквідність та ризикованість впливає на ефективність роботи банку в цілому. Тому, кредитний портфель слід розглядати як структурований портфель активів, що піддається оцінці, сегментації, класифікації та управлінню, характер якого документально заздалегідь визначається кредитною політикою банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів на основі відповідних цілей. Якість всього кредитного портфеля в цілому визначає ефективність кредитної діяльності, тому для її успішної реалізації – забезпечення повернення наданих позичок та підвищення дохідності кредитних операцій, банки мають впроваджувати ефективну та гнучку систему управління кредитним портфелем.

1.2. Оцінка якості кредитного портфеля

Загальні результати оцінки кредитного портфеля є першоосновою для прийняття управлінських рішень, направлених на досягнення цілей кредитної політики банку, особливо – на забезпечення якості кредитного портфеля.

Відповідно до ISO 9000, якість – це сукупність характеристик об'єкта, що має відношення до його здатності задовольнити встановлені і передбачувані вимоги споживача [20]. Дзюблюк О.В. під якістю кредитного портфеля розуміє таку властивість його структури, яка забезпечує максимальний рівень прибутковості при допустимому рівні кредитних ризиків і ліквідності балансу [19].

Якість кредитного портфелю банку відображає відповідність структури його кредитних вкладень базовим принципам організації кредитування з точки зору забезпечення, поверненості, строковості та платності наданих у тимчасове користування грошових коштів. Ці параметри загалом характеризують ступінь кредитного ризику та дохідність позичкових операцій банку, що є стратегічними цілями його кредитної політики [18].

Як зазначає Дзюблюк О.В., механізм забезпечення якості кредитного портфеля банку має охоплювати наступні три складові (рис. 1.4):

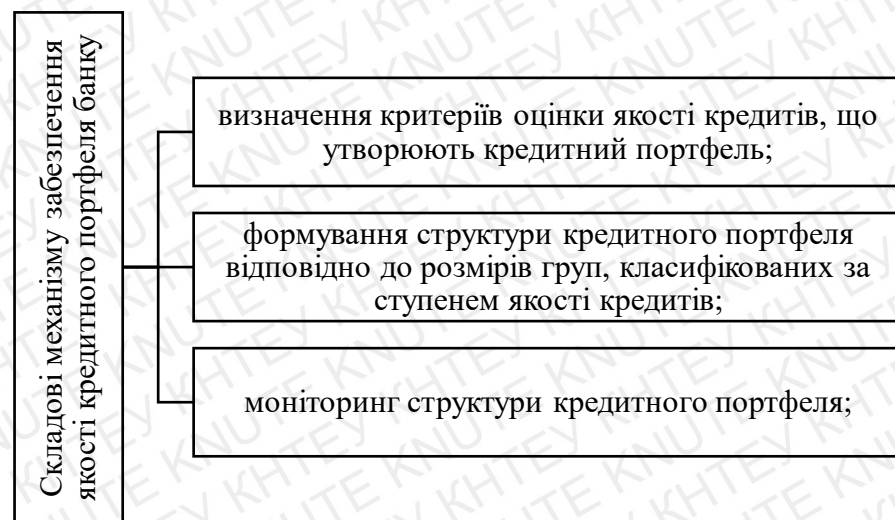

Рис. 1.4. Складові механізму забезпечення якості кредитного портфеля банку
[18, с.110]

Визначення критеріїв оцінки якості кредитного портфеля банку є необхідною передумовою його оптимізації з наступним коригуванням структури і розробки стратегії кредитної діяльності банку. Такими критеріями є:

- ступінь кредитного ризику. Кредитний ризик, пов'язаний з кредитним портфелем – це ризик втрат, які виникають внаслідок дефолту у кредитора або контрагента, що носить сукупний характер;
- рівень прибутковості кредитного портфеля. Метою функціонування банку є отримання максимального прибутку при допустимому рівні ризиків, прибутковість кредитного портфеля є одним з критеріїв оцінки його якості;

– рівень ліквідності кредитного портфеля. Рівень ліквідності банку визначається якістю його активів і, перш за все, якістю кредитного портфеля, тому важливо, щоб кредити поверталися у встановлені договорами терміни або банк мав можливість продати їх. Чим вища частка кредитів, класифікованих в кращі групи, тим вища ліквідність банку;

– ступінь оновлення кредитного портфеля (зміна клієнтської бази протягом певного періоду). Зв'язок між якістю кредитного портфеля і динамікою його оновлення визначається часовим лагом, упродовж якого портфель позичок може відновити свій початковий обсяг [18, с.112].

Безпосередньо для оцінки якості кредитного портфеля має застосовуватися система абсолютних та відносних показників. Розраховані показники мають порівнюватися з критеріальними значеннями залежно від того, який еталон встановить для себе банк. На підставі цього керівництво приймає рішення щодо зміни структури кредитного портфеля у рамках його оптимізації.

Саме оптимізація або формування структури кредитного портфеля за певними класифікаційними групами виступає другим елементом системи забезпечення якості портфеля. Види класифікаційних груп можуть бути обрані відповідно до одного або кількох ключових критеріїв, за якими визначають фактичну та цільову структуру кредитних вкладень. Результатом оптимізації має стати покращення показників якості кредитного портфеля [18, с. 114].

Саме цей елемент, на нашу думку, є основним у системі забезпечення якості кредитного портфеля банку, так як на перше місце ставляться цільові орієнтири – певні показники кредитного портфеля, які мають бути досягнуті у процесі кредитування. Тобто, якість портфеля має стати не результативною, а факторною ознакою, від якої залежить формування кредитного портфеля банку.

Третім елементом забезпечення якості кредитного портфеля банку, є моніторинг і коригування структури кредитного портфеля. Даний аспект роботи з управління кредитним портфелем передбачає контроль за дотриманням встановленої структури кредитного портфеля і відповідності цієї структури

завданням щодо зниження ризиків, забезпечення дохідності та уникнення критичних для збереження ліквідності втрат [18, с. 115].

Дослідження якості кредитного портфеля здійснюється переважно коефіцієнтним методом на підставі розрахунку та аналізу тенденцій зміни відповідних кількісних показників. Але так як якість кредитного портфеля – комплексне визначення, що характеризує ефективність формування кредитного портфеля з точки зору ризикованості, проблемності, кредитної активності, дохідності, оборотності, ліквідності і забезпеченості кредитних вкладень, то відповідний напрям діагностики вимагає застосування більшої кількості методів, а не тільки коефіцієнтного аналізу.

Критеріями оцінки кредитного портфеля банку можуть виступати якість кредитного портфеля, що виражається у рівнях дохідності, ліквідності та ризикованості; ступінь диверсифікації кредитного портфеля; ступінь концентрації кредитного портфеля тощо.

Якість кредитного портфеля суттєво впливає на рівень ризикованості та надійності банку, тому саме кредитна діяльність підлягає жорсткому регулюванню. Вимірювання, мінімізація та контроль за рівнем кредитного ризику – одне з найскладніших завдань менеджменту банку у процесі формування та управління кредитним портфелем [36, с. 106].

Кредитна диверсифікація – розподіл вкладених в економіку грошових капіталів між різноманітними об'єктами з метою зниження ризику втрат і одержання вищого доходу [86]. Концентрація кредитного портфеля означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи у групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території, або кредитування певних категорій клієнтів. Концентрація, як і диверсифікація, може бути галузева, географічна і портфельна [29, с. 137].

При дослідженні питань, пов'язаних з оцінкою кредитного портфеля, особливу увагу потрібно приділити розгляду методичних підходів. Наявність

різних досліджень вимагає ознайомлення з ними, а також обґрунтування вибору тих підходів, які найбільше відповідають потребам користувачів.

Традиційна практика включає такі основні підходи:

- горизонтальний аналіз, що дає можливість дослідити динаміку кредитного портфеля банку в цілому, окремих статей, розрахованих часток, коефіцієнтів. У процесі використання цього виду аналізу розраховується абсолютний приріст, темпи росту та приросту окремих показників за досліджуваний період і визначаються тенденції їх розвитку (тренд). Важливо також дослідити співставність траєкторії змін між окремими показниками;
- вертикальний аналіз, який ґрунтується на структурному дослідженні кредитного портфеля. В процесі такого аналізу визначається частка окремої статті в загальній сумі кредитного портфеля;
- коефіцієнтний аналіз (аналіз відносних показників), що являє собою розрахунок відношень між окремими показниками;
- порівняльний аналіз, який базується на співставленні значень окремих груп аналогічних показників. Виділяють такі основні їх види: порівняльний аналіз показників банку з середньогалузевими показниками; порівняльний аналіз показників конкретного банку з аналогічними показниками банків-конкурентів; порівняльний аналіз звітних та планових (нормативних) показників;
- детермінований факторний аналіз, що використовується для комплексного і системного вивчення і вимірювання впливу різних факторів на величину результативних показників;
- кореляційно-регресійний аналіз, що являє собою побудову та аналіз економіко-математичної моделі у вигляді рівняння регресії (рівняння кореляційного зв'язку), що виражає залежність результативної ознаки від однієї або кількох ознак-факторів і дає оцінку міри щільності зв'язку;
- кластерний аналіз, сутність якого полягає у здійсненні класифікації об'єктів дослідження за допомогою численних обчислювальних процедур. В результаті цього утворюються «кластери» або групи дуже схожих об'єктів. На

відміну від інших методів, цей вид аналізу дає можливість класифікувати об'єкти не за однією ознакою, а за декількома одночасно;

— декомпозиційний аналіз заснований на методі коефіцієнтів і дозволяє виявляти фактори, які впливають на досліджуваний показник [26].

В межах наряду саме оцінки якості кредитного портфеля можуть застосовуватись особливі підходи та методи. Так, до найпоширеніших методичних підходів до оцінки якості кредитного портфеля з позицій його ризикованості відносяться 3 групи методів: методи експертних оцінок, статистичні методи, аналітичні методи (рис. 1.5).

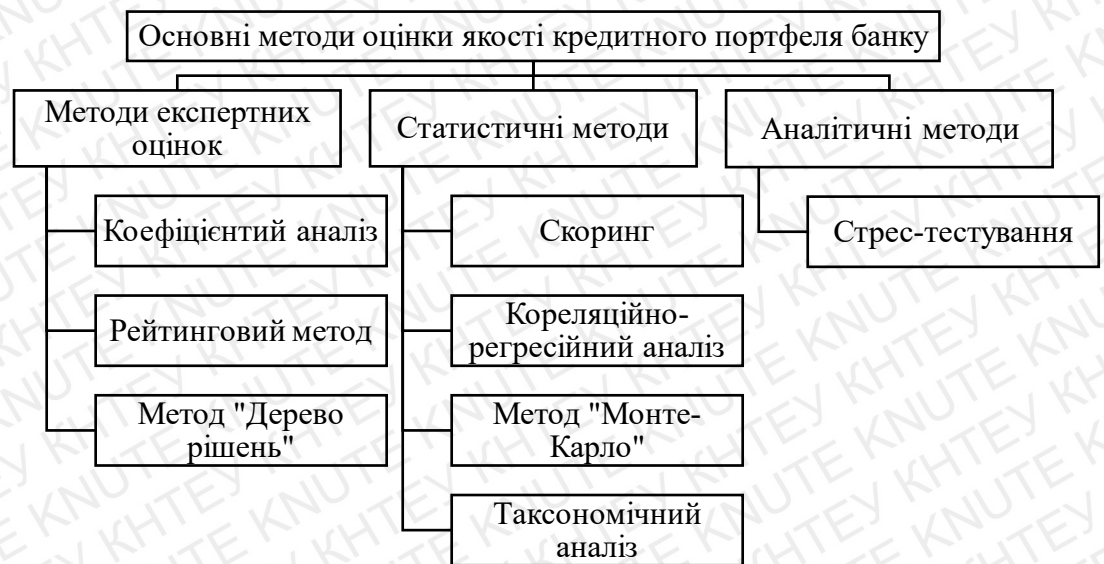

Рис. 1.5. Основні методи оцінки якості кредитного портфеля банку [63]

Розглянемо детально кожен із зазначених методів. Метод експертних оцінок ґрунтується на базі вивчення оцінок, зроблених експертами і включає складання узагальнюючих експертних оцінок. Складність застосування методу при оцінці сукупного кредитного ризику портфеля банку виникає в момент порівняння розрахункових показників з нормативними значеннями. Оскільки значення одних розрахованих показників може відповідати нормативним критеріям, а інших — ні, остільки в даному випадку необхідно виділити узагальнюючий показник визначення рівня ризику [89, с.47]. До цього методу можна зарахувати рейтингову оцінку, дерева рішень та коефіцієнтний аналіз. Основними методами побудови рейтингу якості кредитного портфеля,

застосовуваними в міжнародній практиці, є номерна і бальна системи. Номерна система будується на експертній думці, яку дуже важко висловити кількісно. Саме це і є її головним недоліком. Широта і можлива протилежність експертної оцінки не дозволяє забезпечити єдиний підхід до класифікації елементів кредитного портфеля [76]. На практиці, враховуючи всі позитивні та негативні сторони номерної і бальної систем, доцільно використовувати їх поєднання, що буде основою більш досконалої і точної системи оцінки якості кредитного портфеля. Дерева рішень – це один із методів автоматизованого аналізу даних, коли правила подаються у вигляді послідовної ієрархічної структури, в якій кожному вузлу відповідає єдиний вузол, що дає рішення. Обмеженням практичного використання даного методу є вихідна передумова про те, що проект повинен мати найближчу або обґрунтовану кількість варіантів розвитку. Метод особливо корисний у ситуаціях, коли рішення, прийняті в кожен момент часу, сильно залежать від рішень, прийнятих раніше, і в свою чергу визначають сценарії подальшого розвитку подій. Переваги дерев рішень:

- 1) швидкий процес навчання;
- 2) генерування правил у тих галузях, де знання складно формалізувати;
- 3) зрозуміла класифікаційна модель;
- 4) висока точність прогнозу [62, с.141].

Зручність застосування коефіцієнтного аналізу обумовлена наявністю необхідної вихідної інформації й інформативністю, що отримуються в результаті значень коефіцієнтів. Немає чітко регламентованого набору коефіцієнтів для оцінки якості кредитного портфеля. Кожен з авторів визначає склад використовуваних ним показників чисто експертно (інтуїтивно) без серйозних обґрунтувань, і за підсумками дослідження, проведеного за допомогою коефіцієнтів, можна робити висновки про якість кредитного портфеля.

Статистичні методи оцінки припускають, що вплив ризиків на кредитний портфель відображається на його якості. В загальному вигляді цей метод передбачає розрахунок дисперсії, варіації, стандартного відхилення, коефіцієнта

варіації та асиметрії. До групи статистичних методів відносять метод «Монте-Карло», скоринг, кореляційно-регресійний аналіз, таксономічний аналіз [36]. Перевага методу «Монте-Карло» – можливість проведення аналізу й оцінки різних «сценаріїв» реалізації кредитної політики та обліку різних факторів ризику в рамках єдиного підходу. Цей метод особливо зручний для практичного застосування тим, що вдало поєднується з іншими економіко-статистичними методами. Практичне застосування даного методу показує, що часто він дає більш оптимістичні оцінки, ніж інші методи [77, с.121]. Складання ефективної скорингової моделі є дуже складним та багатоетапним процесом, оскільки передбачає використання великої кількості не тільки кількісних, але й якісних показників. Звичайно, розробки нових скорингових моделей, що відповідатимуть певним умовам діяльності конкретного банку, коштують дорого, тому банки купують уже готові моделі або певне програмне забезпечення за кордоном, тому що вітчизняні розробки не досить досконалі. З іншого боку, саме вітчизняні розробки можуть ефективно відобразити особливості українських позичальників. Значення кореляційного аналізу полягає в тому, що він дає змогу кількісно виміряти й оцінити механізм взаємодії факторних ознак, а його параметри використовуються як знаряддя регулювання якості кредитного портфеля [78, с. 144]. Таксономічний аналіз має багато переваг та легкий у застосуванні, тому що він дозволяє вирішити проблему впорядкування багатовимірних об'єктів і процесів щодо заданого нормативного вектора – еталону [69].

Аналітичний метод являє собою оцінку можливих втрат банку (рівня ризику). Стрес-тестування, що відноситься до цієї групи – це методи оцінки чутливості портфеля до істотних змін макроекономічних показників або виняткових, але можливих подій. Мета даного методу полягає в оцінці можливих збитків при тій чи іншій стресовій ситуації [36]. Існують різні види і способи здійснення стрес-тестування, в даний час найбільш поширеною методикою є сценарний аналіз.

Враховуючи наведені підходи та методи, було складено систему показників, які, на нашу думку, становлять основу для дослідження кредитного портфеля банку в межах оцінки його якості (дод. В), а також виділено систему показників для дослідження масштабів, динаміки та структури кредитного портфеля банку (дод. Г). При розрахунку наведених коефіцієнтів можна стикнутися із проблемою висвітлення інформації банком, яка не завжди є публічною.

Запропоновані показники мають бути порівняні з певними критеріальними значеннями, які може розробити банк на основі статистичного ряду фактичних значень кожного коефіцієнта за минулі періоди. При цьому оцінку якості кредитного портфеля банку можна зробити на підставі порівняння фактичного значення окремих показників зі світовими стандартами або стандартами самого банку, визначеними ним у кредитній політиці, а також на підставі порівняння фактичних значень відповідних коефіцієнтів із їхнім значенням у інших, аналогічних за розміром, банках. На цій основі керівництво банку приймає рішення щодо зміни структури кредитного портфеля з метою підвищення дохідності вкладень та оптимізації ситуації з погашенням кредитів, що позначається на ліквідності та прибутковості банку.

Оскільки кредитний портфель є основною статтею банківських активів, то має відбуватись постійний моніторинг, контроль за параметрами кредитного портфеля та досліджуватись його якість. Такий «дослідницький» процес часто вкладають у поняття діагностики, єдиного підходу до трактування якого, на жаль, досі не вироблено. Найчастіше у словниках [59; 64: 58, с. 146] термін «діагностика» трактується як галузь медицини, вчення про методи і принципи розпізнавання хвороб і постановки діагнозу. Проте, з кожним роком термін «діагностика» все глибше проникає у сферу економіки, фінансів, менеджменту. І якщо раніше теоретики і практики говорили про аналіз діяльності підприємства, то наразі все частіше схилиються до слова «діагностика», будь то

економічна, фінансова, управлінська, діагностика конкурентного середовища підприємства, його економічної безпеки, культури.

Якщо заглибитися у етимологію цього слова, то воно походить з грецької мови – $\delta\iota\alpha\gamma\nu\omega\sigma\tau\acute{\iota}\kappa\acute{o}\varsigma$ (diagnostikós) – і дослівно перекладається як «здатний розпізнавати» [82, с. 170].

Таким чином, на нашу думку, під діагностикою слід розуміти дослідницький процес, в ході якого відбувається перевірка стану та функціонування об'єкта, встановлення і вивчення ознак, що його характеризують, з метою визначення можливих відхилень, виявлення і розробки способів їх усунення та запобігання подальшим порушенням.

Варто зазначити, що діагностика кредитного портфеля банку, в основному, здійснюється у трьох напрямках: 1) дослідження структури кредитного портфеля; 2) дослідження динаміки кредитного портфеля; 3) дослідження якості кредитного портфеля.

Дослідження структури кредитного портфеля здійснюється за допомогою методики вертикального аналізу, а динаміки – за допомогою горизонтального. Дослідження якості кредитного портфеля здійснюється переважно коефіцієнтним методом на підставі розрахунку та аналізу тенденцій зміни відповідних кількісних показників. Але так як якість кредитного портфеля – комплексне визначення, що характеризує ефективність формування кредитного портфеля з точки зору ризикованості, проблемності, кредитної активності, дохідності, оборотності, ліквідності і забезпеченості кредитних вкладень, то відповідний напрям діагностики вимагає застосування більшої кількості методів, а не тільки коефіцієнтного аналізу.

Отже, ми ознайомилися з підходами, які застосовуються в процесі проведення оцінки кредитного портфеля банку, та системою показників, що є невід'ємним елементом оцінки якості та дає змогу всебічно охарактеризувати його стан.

1.3. Система управління якістю кредитного портфеля та її елементи

Ефективність кредитної діяльності банку безпосередньо залежить від того, наскільки якісно здійснена структуризація процесу оцінки банківського кредитування й наскільки чітко визначені завдання та основні етапи цього процесу та функції працівників, що відповідають за проведення кредитних операцій.

Управління якістю кредитного портфеля повинно враховувати, на нашу думку, певні аспекти:

1. Управління кредитним портфелем тісно пов'язане з управлінням іншими напрямками діяльності банку. Саме якість кредитного портфеля залежить від кількості власних коштів, процедури кредитування, роботи загальної системи управління банком.
2. Від якості кожного виданого кредиту залежить якість усього кредитного портфелю.
3. Аналіз кредитного портфелю банку – це систематичне явище, яке дозволяє оцінити ситуацію в динаміці.
4. Провівши аналіз і оцінку якості кредитного портфеля, усі підрозділи банку можуть використати цю інформацію для прийняття певних управлінських рішень, що стосуються кредитування.
5. Для оцінки якості кредитного портфеля застосовуються різні методи і система показників, яка визначається банком самостійно, відповідно до його потреб, навичок і досвіду.

На основі дослідження праць провідних науковців у сфері кредитування [21, 61, 16] можемо виділити певні постулати в управлінні якістю кредитного портфеля, які повинен застосовувати кожен банк, виходячи з кредитного ризику:

- Ризики не повинні перевищувати величину власних коштів банку.
- Повинні бути прораховані усі наслідки від прийнятих на себе ризиків.
- Не варто ризикувати, якщо величина ризику не виправдовує майбутній дохід по ньому.

- Постійно необхідно шукати альтернативні рішення, щоб зменшити ризики.

Вивчаючи саме управління кредитним портфелем, ми маємо на увазі вирішення більш глобальних питань, пов'язаних із стійкістю банку в плані забезпечення клієнтів грошовими коштами. Управління ж якістю кредитного портфеля дає можливість вирішити глибші проблеми, які пов'язані з встановленням банком системи дій, що регулюють усі активні і пасивні операції банку, які в свою чергу включають і кредитні. Тобто ця категорія відповідає як за задоволення клієнтів, так і за збільшення дохідності банку, зваженої на ризик.

Як і будь-який процес, управління якістю кредитного портфеля має кілька етапів (рис 1.6):

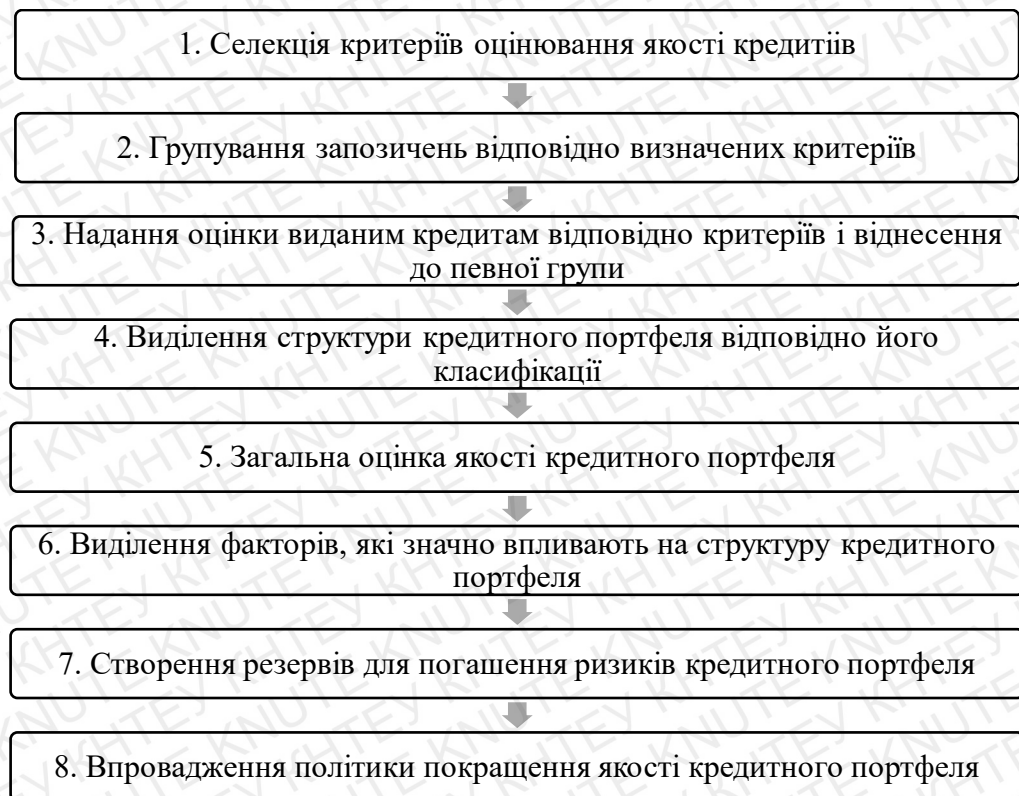

Рис 1.6. Етапи управління кредитним портфелем

*Примітка: складено автором на основі [75]

Основними завданнями управління кредитним портфелем банку є:

- забезпечення максимального рівня дохідності кредитного портфелю та акціонерного капіталу банку при мінімальному рівні ризику;
- забезпечення зваженого та оптимального використання кредитних ресурсів;

- досягнення оптимального балансу між ростом обсягу кредитного портфелю та темпами покращення його якості;
- виконання всіх вимог та нормативних показників, викладених в інструкціях, розпорядженнях та постановах НБУ, в тому числі регламентуючих обсяги кредитних вкладень, максимальні суми кредитів (в т.ч. інсайдерам, пов'язаним та асоційованим особам);
- розширення клієнтської бази шляхом надання кредитних послуг високої якості [7].

Головним в управлінні кредитним портфелем є визначення критеріїв оцінки якості. До таких критеріїв можна віднести:

- призначення та вид кредиту;
- його розмір, строк і порядок погашення;
- ступінь кредитоспроможності клієнта, його галузева приналежність і форма власності;
- характер взаємовідносин позичальника з банком; ступінь інформованості про нього банку;
- обсяг і кількість забезпечення повернення позики.

З точки зору критеріїв класифікації, то, наприклад, ПАТ «Альфа-банк», якість кредитів поділяє на 6 груп:

- I. – Непрострочені та незнецінені;
- II. - Позики із затримкою платежу до 31 днів;
- III. - Позики із затримкою платежу від 31 до 92 днів;
- IV. - Позики із затримкою платежу від 93 до 183 днів;
- V. - Позики із затримкою платежу від 184 до 365 днів;
- VI. - Позики із затримкою платежу більше ніж 366 днів [47].

Віднесення кредитів до відповідних груп складає зміст оцінки виданих кредитів відповідно критеріїв.

Структура кредитного портфеля визначається відповідно згрупованих позик в розрізі класифікованих позик, тобто підсумовують всі позики однієї

групи і отримують дані про обсяг кожної групи, а також кредитного портфеля банку в цілому відповідну дату.

Загальна оцінка кредитного портфеля дається відповідно визначення його ризику. Для цього сума кредитів по кожній групі множиться на відповідний відсоток ризику. Збільшення ризику може показувати те, що змінився фінансовий стан позичальника або погіршилася забезпеченість повернення кредитів.

Для управління якістю кредитного портфеля здійснюється формування достатніх резервів. Виходячи з проаналізованої інформації про кредитний портфель банку, менеджери мають створити політику дій банку на майбутнє. До них можуть відноситися: зміни в цільовій спрямованості позик або сфер вкладення кредитних ресурсів, отримання додаткових гарантій, посилення попереднього і наступного контролю за виконанням умов кредитного договору, поліпшень тих чи інших елементів організації кредитного процесу та ін.

Проаналізувавши етапи управління якістю кредитного портфеля, можемо дійти висновку, що таке управління є безперервним процесом, який циклічно проходить всі стадії.

Рис. 1.7. Управління кредитним портфелем: безперервний процес

*Примітка: складено автором на основі [66]

Коли і банк і клієнт роблять все можливе для повного виконання своїх договірних кредитних зобов'язань, негайно надають повну та достовірну

інформацію, і перші пропонують партнеру комфортні для нього способи вирішення складних і суперечних ситуацій, можна говорити про високу кредитну культуру.

Розроблена політика банку і закріплені за нею процедури в свою чергу визначає стратегію і тактику банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів: поверненості, строковості, цільового використання, забезпеченості, платності.

Важливим етапом управління якістю кредитного портфеля є кількісна оцінка рівня ризику та встановлення припустимих меж ризику для окремих кредитних операцій та підрозділів, банку в цілому. Для уникнення непередбачуваних ситуацій банк розробляє дії на такий випадок. За допомогою таких дій він зможе впоратися з кредитних ризиком і управляти ним.

Побудуємо організаційну модель для управління кредитним портфелем банку і його якістю (рис. 1.8). На рис. 1.8 подано авторське бачення моделі управління якістю кредитного портфеля, спрямоване на максимальне врахування всієї системи цілей і функцій, дія яких сприяє зменшенню кредитних ризиків у банківській діяльності. При цьому таке управління має ґрунтуватися на адаптивному підході, який передбачає формування гнучкого механізму прийняття управлінських рішень та регулювання кредитних відносин, адаптованого до специфічних вимог реагування на умови формування кредитного портфеля. Рада директорів повинна відповідати за схвалення та періодичний перегляд (принаймні один раз на рік) стратегії кредитних ризиків та впливової політики кредитних ризиків банку. Стратегія повинна відображати рівень ризику, який допускає банк, і рівень прибутку, який банк очікує отримати у випадку різних кредитних ризиків [37].

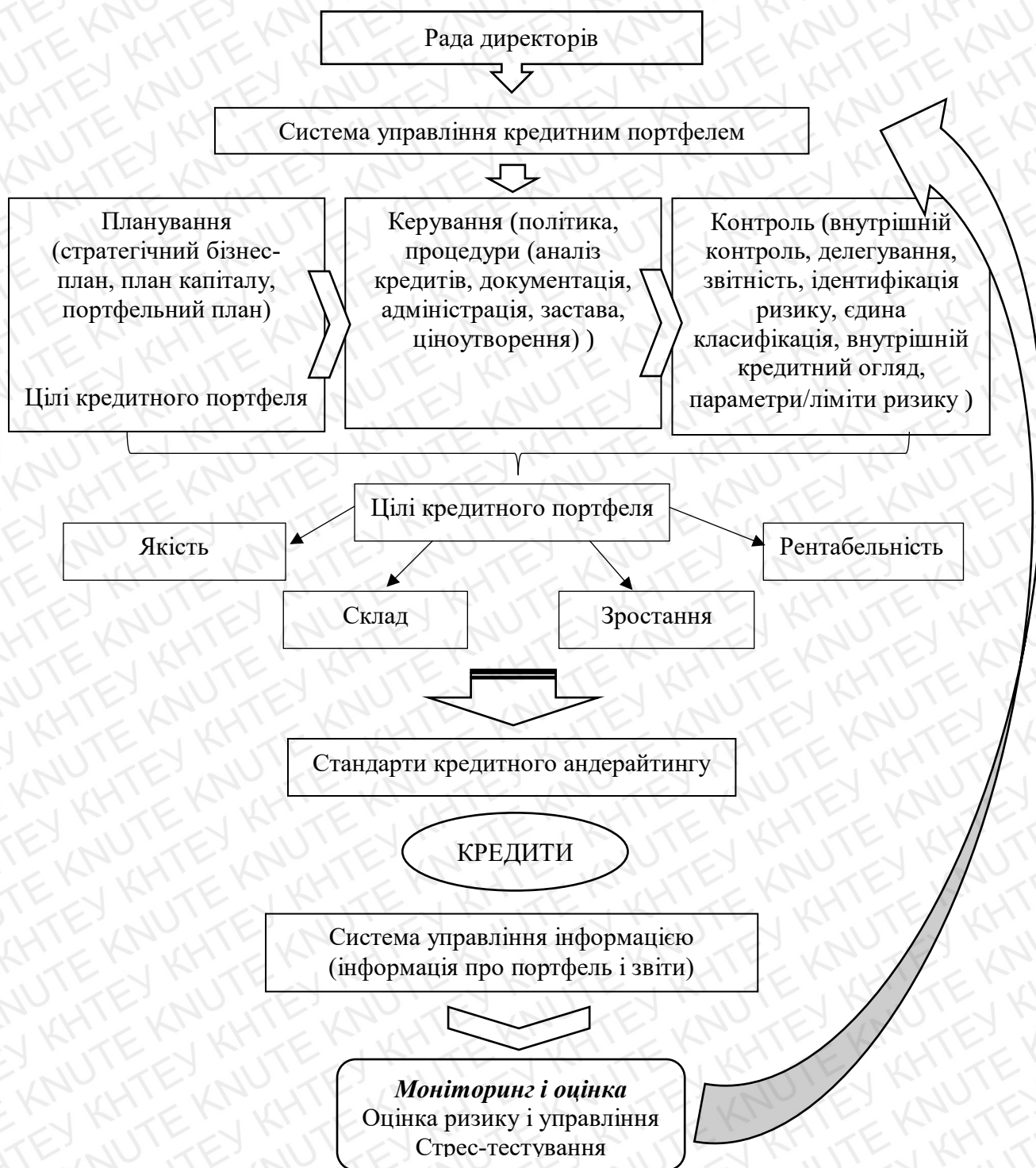

Рис. 1.8. Модель управління кредитним портфелем

*Примітка: складено автором на основі [37]

На нашу думку, найбільш істотними елементами процесу управління якістю кредитного портфеля є дотримання основних функцій управління. За плануванням закріплена розробка бізнес-плану, плану капіталу, різних

портфельних планів; керування передбачає розробку політики і процедур, які включають у свою чергу аналіз кредитів, документацію, адміністрацію, заставу та ціноутворення; контроль виявляється у делегуванні, різних звітах, ідентифікації ризиків, єдиній класифікації, внутрішньому кредитному огляді та параметрах ризику. Рациональне планування кредитної діяльності неможливе без чітко визначених цілей, якими, на нашу думку, є якість, склад, зростання і рентабельність кредитного портфеля. У свою чергу, управління кредитним портфелем є неможливе без системи управління інформацією, тобто інформації про портфелі і звіти, які формуються для отримання потрібних даних. Заключним етапом управління якістю кредитного портфеля є його моніторинг і оцінка. Для цього проводиться оцінка ризику і управління та стрес-тестування банку. Обмежуючим фактором щодо включення ризиків до складу портфеля або відмови від них є система лімітування та резервування.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

2.1. Аналіз динаміки та структури кредитного портфеля банку

АТ «Альфа-Банк» є одним з найбільших українських банків із міжнародним капіталом. Банк належить до приватної інвестиційної холдингової компанії ABN Holdings SA (ABNH) з головним офісом у Люксембурзі, що має інвестиції у фінансові установи в Україні, Білорусі, Казахстані, Нідерландах і Росії, а також представництва на Кіпрі та у Великобританії. Засновано банк у 1992 року

Альфа-Банк Україна був зареєстрований Національним банком України 24 березня 1993 року за реєстраційним номером 158. З 2001 року він здійснює діяльність під брендом Альфа-Банк Україна. Його поточна банківська ліцензія була повторно видана 5 жовтня 2011 року. Банк має право на надання різних видів банківських послуг в межах чинного законодавства та на підставі ліцензій, виданих Національним банком України. Банк займає провідні позиції у всіх сегментах банківського ринку, є одним з найбільш стійких і надійних банків України та входить до Топ-10 фінустанов в країні за обсягом активів, відповідно до даних Національного банку України.

Для розуміння повної картини місця АТ «Альфа-Банк» в банківській системі України, варто проаналізувати його основні показники (рис. 2.1):

Активи - 49,5 млрд грн (3,7%)	Об'єм коштів роздрібних клієнтів - 22,4 млрд грн (4,7%)	Кредитний портфель - 34,3 млрд грн (3,4%)	Власний капітал - 4,0 млрд грн
Об'єм коштів корпоративних клієнтів - 17,7 млрд грн (4,4%)		Статутний капітал - 12,2 млрд грн	

Рис. 2.1. Бізнес-показники АТ «Альфа - Банк» в порівнянні з банківською системою станом на 01.01.2018 р.

*Примітка: складено авторами за даними [47]

АТ «Альфа-Банк» по займає 3,7% активів усієї банківської системи і в свою чергу займає 12 місце за рейтингом Мінфіну [44]. Варто проаналізувати кредитний портфель банку в цілому у банківській системі України. Загалом кредитний портфель АТ «Альфа-Банк» займає 3,36% від загального кредитного портфеля банківської системи. У розрізі кредитів юридичним і фізичним особам (рис. 2.2):

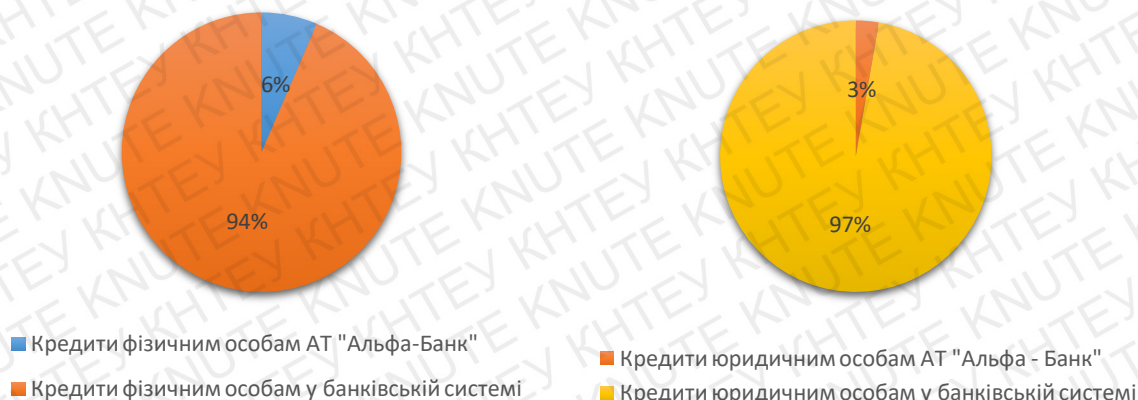

Рис. 2.2. Частка кредитів, наданих фізичним і юридичним особам АТ «Альфа-Банк» у банківській системі станом на 01.01.2018 р.

*Примітка: складено авторами за даними [54]

Бачимо, що банк в порівнянні зі всією банківською системою відіграє важливішу роль у кредитуванні фізичних осіб (6%), ніж юридичних осіб (3%).

Кредитний портфель АТ «Альфа-Банк» займає найбільшу частку в активах банку і є головною його складовою (рис.2.3):

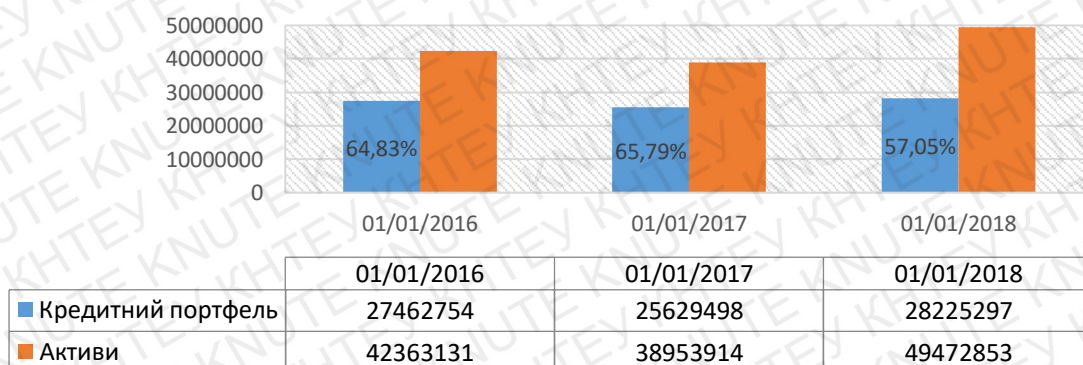

Рис. 2.3 Частка кредитного портфеля в активах банку за період з 01.01.2016 р. по 01.01.2018 р.

*Примітка: складено авторами за даними [48]

Кредитний портфель за останній рік значно зменшився (на 8,74%), на що могло вплинути дуже багато факторів, які потрібно дослідити. Дослідимо динаміку і структуру кредитів та заборгованості клієнтів АТ «Альфа-Банк» (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

**Динаміка та структура кредитів та заборгованості клієнтів АТ
«Альфа-Банк» за період з 01.01.2016 р. по 01.01.2018 р. [48]**

Назва статті	Значення станом на:						Темп приросту обсягу, %	
	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.01. 2017	01.01. 2018
	Обсяг, тис.грн	Питома вага, %	Обсяг, тис.грн	Питома вага, %	Обсяг, тис.грн	Питома вага, %		
1. Кредити, що надані юридичним особам	30104128	81,19	27743843	79,14	25688210	70,04	-7,84	-7,41
2. Фінансовий лізинг	-	-	-	-	161287	0,44	-	-
3. Кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби	4125102	11,13	4524782	12,91	8349999	22,77	9,69	84,54
4. Іпотечні кредити фізичних осіб	1791100	4,83	1824941	5,21	1700374	4,64	1,89	-6,83
5. Кредити, що надані фізичним особам-підприємцям	399156	1,08	400099	1,14	502087	1,37	0,24	25,49
6. Кредити, що надані за операціями «фrepo»	28493	0,08	15505	0,04	-	-	-45,58	-

Закінчення табл. 2.1

7. Інші кредити, що надані фізичним особам	628664	1,70	545479	1,56	274479	0,75	-13,23	-49,68
8. Усього виданих кредитів	37076643	100	35054649	100	36676436	100	-5,45	4,63

Основну вагу кредитного портфеля займають кредити юридичним особам, хоча з кожним роком сума таких кредитів зменшується більше, ніж на 7%. Кредити, надані юридичним особам у 2016 році займають 81,19%, у 2017 році – 79,14% і у 2018 році – 70,04%.

Категорія фінансового лізингу з'явилася лише у 2017 році. Довгострокова оренда майна для господарських цілей із подальшою передачею права власності після повної оплати лізингових платежів становить 161287 тис. грн станом на 01.01.2018 р., що займає 0,44% кредитного портфеля. В основному лізингові платежі входять в діапазон від 1 до 5 років (120824 тис. грн), до 1 року – 40463 тис. грн.

Кредитування фізичних осіб також є дуже важливим аспектом для банку і стоїть на другому місці по масштабах у кредитному портфелі. Кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби становлять 4125102 (11,13%) станом на 01.01.2016р., 4524782 (12,91%) – 01.01.2017 р. і 8349999 (22,77%) станом на 01.01.2018 р. Як бачимо банк за 2017 рік значно збільшив кредитування фізичних осіб, на 84,54% порівняно з попереднім роком. Це свідчить про збільшення довіри населення до банку.

АТ «Альфа-Банк» скоротив за останній рік надання іпотечних кредитів фізичним особам на 6,83%. Таке кредитування становить 1700374 тис. грн станом на 01.01.2018 рік (4,64%).

Банк також підтримує фізичних осіб-підприємців і надає їм кредити. Це значно проявляється за останній аналізований рік. Такі кредити становлять 502087 тис. грн, що на 25,49% більше, ніж станом на 01.01.2017 рік.

Операції «репо» зменшувалися з роками. 01.01.2016 і 01.01.2017 року вони становили 28493 тис. грн (0,08%) і 15505 тис. грн (0,04%) відповідно. Станом на 01.01.2018 р. операцій «репо» не було, що може означати відсутність неочікуваних коливань ліквідності, тому не потрібність в нерегулярних операціях банку з НБУ.

Усього кредитний портфель за останній рік збільшився на 4,63% і становив 36676436 тис. грн станом на 01.01.2018 рік. Це є позитивним явищем, адже кредитування – головне джерело отримання прибутку банком.

Галузева диверсифікація є досить важливим явищем у банку і передбачає розміщення кредитних ресурсів серед клієнтів, які здійснюють діяльність у різних галузях економіки. Вибір пріоритетних галузей для кредитування повинен ґрунтуватися на результатах статистичних досліджень, що дає змогу знизити загальний рівень ризику кредитного портфеля банку. Варто розглянути кредитний портфель АТ «Альфа-Банк» в розрізі видів економічної діяльності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка та структура кредитного портфеля АТ «Альфа-Банк» за видами економічної діяльності за період з 01.01.2016 р. по 01.01.2018 р. [48]

Вид економічної діяльності	Значення станом на:						Темп приросту обсягу, %	
	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		01.01.2017	01.01.2018
	Обсяг, тис.грн	Питома вага, %	Обсяг, тис.грн	Питома вага, %	Обсяг, тис.грн	Питома вага, %		
Фізичні особи	6944022	18,7	7295301	20,8	10826939	29,5	5,06	48,41
Електроенергетика	3326211	9	4824605	13,8	4429916	12,1	45,05	-8,18
Машинобудування	2592489	7	3060231	8,7	3887101	10,6	18,04	27,02
Чорна металургія	2442470	6,5	2843559	8,1	3625239	9,9	16,42	27,49
Сільське господарство	3092392	8,3	3049998	8,7	3059203	8,3	-1,37	0,30

Закінчення табл. 2.2

Роздрібна торгівля продуктами харчування	2249557	6,1	2376054	6,8	2479024	6,8	5,62	4,33
Хімія, нафтохімія	1609950	4,3	1790318	5,1	1840729	5	11,20	2,82
Будівництво та нерухомість	5957400	16,1	5213882	14,9	1700622	4,6	-12,48	-67,38
Оптова торгівля	101879	0,3	333315	1	1499085	4,1	227,17	349,75
Нафтогазова промисловість	665845	1,8	458514	1,3	691824	1,9	-31,14	50,88
Залізничний транспорт	1174717	3,2	226358	0,7	657607	1,8	-80,73	190,52
Телекомунікація та зв'язок	-	-	303466	0,9	560155	1,5	-	84,59
Фінансові послуги	5305849	14,3	1514173	4,3	400913	1,1	-71,46	-73,52
Автомобільна промисловість	581230	1,6	677123	1,9	89116	0,2	16,50	-86,84
ЗМІ, поліграфія, розваги	60124	0,2	49788	0,1	9150	0,1	-17,19	-81,62
Інші	972508	2,6	1037964	2,9	919813	2,5	6,73	-11,38
Усього кредитів та заборгованості клієнтів	37076643	100	35054649	100	36676436	100	-5,45	4,63

Найбільшу частку, як було визначено, займають кредити фізичним особам. Електроенергетика займає другу позицію і становить 9% (3326211 тис. грн) 01.01.2016 року, 13,8% (4824605 тис. грн) 01.01.2017 року і 12,1% (4429916 тис. грн) 01.01.2018 року. Ми спостерігаємо зменшення кредитування електроенергетики за останній рік на 8,18%. Зросло також кредитування машинобудування і чорної металургії за останній рік на 27,02% і 27,49% відповідно. Значно зменшився кредитний портфель у галузі будівництва та

нерухомості. Станом на 01.01.2017 р. на 12,48%, а на 01.01.2018 р. на 67,38%. Великих змін останнім часом зазнає оптова торгівля, її кредитування збільшилося на 227,17% за 2016 рік і на 349,75% за 2017 рік. Кредитування нафтогазової промисловості і залізничного транспорту теж є нестабільним явищем. За 2016 рік кредитування нафтогазової промисловості зменшилося на 31,14%, а за 2017 рік збільшилося на 50,88%. Схожа ситуація із залізничним транспортом – у 2016 році відбулося зменшення на 80,73%, а у 2017 році – збільшення на 190,52%. Бачимо, що банк з 01.01.2017 почав кредитувати телекомунікацію і зв'язок, ця тенденція з кожним роком зростає і становить 560155 (1,5%) станом на 01.01.2018 рік. За останній рік банк масштабно скорочує кредитування автомобільної промисловості та ЗМІ, поліграфії, розваг більше, ніж на 80%.

Аналіз строків погашення кредитної заборгованості АТ «Альфа-Банк» надає змогу виявити ті програми кредитування банківської установи, які користуються найбільшим попитом у клієнтів (рис.2.4).

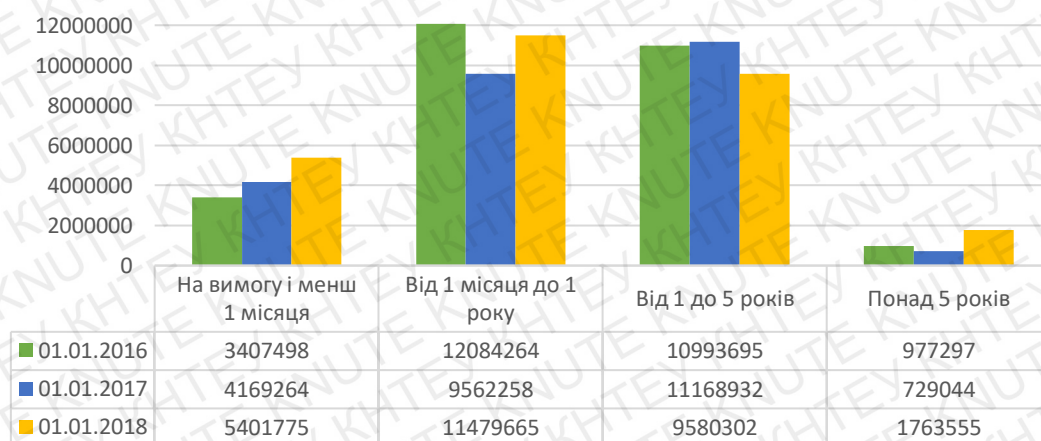

Рис. 2.4 Динаміка кредитного портфеля АТ «Альфа-Банк» за строками погашення за період з 01.01.2016 р. по 01.01.2018 р., тис. грн.

*Примітка: складено авторами за даними [48]

Як видно з даних рис 2.4, що протягом аналізованого періоду найбільшу питому вагу у кредитному портфелі банківської установи займали кредити зі строком погашення від 1 місяця до 1 року станом на 01.01.2016 р. і 01.01.2018 р.

та кредити від 1 до 5 років станом на 01.01.2017 р. Так, станом на 01.01.2016 року і 01.01.2018 року обсяги кредитної заборгованості строком від 1 місяця до 1 року склали 12084264 тис. грн. (44% у загальному обсязі кредитування) і 11479665 тис. грн (40,67%) відповідно. Станом на 01.01.2016 року обсяги кредитної заборгованості строком від 1 до 5 років – 11168932 тис. грн. (43,58 %).

За період дослідження відбулося підвищення кредитів на вимогу та менше 1 місяця. Таку ситуацію можна пояснити проведенням банківською установою політики мінімізації ризику, адже довгострокове кредитування напрямку пов'язане із високими кредитними ризиками, які проявляються у великих збитках у зв'язку з інфляційним забезпеченням відсотків по вкладеним позикам і несвоєчасним поверненням кредитів. Хоча і значно збільшилася за останній аналізований рік кількість кредитів понад 5 років. Їх значення становить 1763555 тис. грн станом на 01.01.2018 рік, що на 141,89% більше, ніж у попередньому році. Це є позитивною тенденцією адже люди стали більше довіряти банку і оформлювати довгострокові кредити.

Географічна структура кредитування банком АТ «Альфа-Банк» наведена у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Географічна концентрація кредитного портфеля АТ «Альфа-Банк»

[47]

Країна	01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018		Темп приросту обсягу %	
	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага %	Обсяг, тис. грн	Питома вага %	01.01. 2017	01.01. 2018
Україна	27372272	99,6705	25625220	99,9833	28220653	99,9835	-6,38	10,13
ОЕСР	72	0,0003	196	0,0008	214	0,0008	172,22	9,18
Інші країни	90410	0,3292	4082	0,0159	4430	0,0157	-95,49	8,53
Усього	27462754	100	25629498	100	28225297	100	-6,68	10,13

АТ «Альфа-Банк» здійснює діяльність з надання кредитів контрагентам які знаходилися в Україні, у країнах, які є членами Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (далі – ОЕСР) та інших країнах.

Найбільший обсяг наданих кредитів припадає на контрагентів, які знаходяться в Україні. Так, станом на 01.01.2016 року обсяг заборгованості за цієї групою склав 27372272 тис. грн. (99,67 %), станом на 01.01.2017 року – 25625220 тис. грн. (99,98 %), станом на 01.01.2018 року – 28220653 тис. грн. (99,98 %). Таким чином, за останній рік досліджуваного період відбулося підвищення обсягів кредитування контрагентів, що знаходяться в Україні на 10,13 %.

На другому місці кредити, надані контрагентам інших країн. Станом на 01.01.2016 року обсяг заборгованості за цієї групою склав 90410 тис. грн. (0,33 %), станом на 01.01.2017 року – 4082 тис. грн. (0,02 %), станом на 01.01.2018 року – 4430 тис. грн. (0,02 %). Таким чином, за 2016 рік відбулося значне зниження обсягів кредитування банківською установою контрагентів інших країн на 95,49%, за 2017 рік відбулося збільшення на 8,53%.

Позитивним явищем є збільшення обсягів кредитування контрагентів країн ОЕСР. Але частка такого кредитування досить мала. Станом на 01.01.2016 року обсяг заборгованості за цієї групою кредитів склав 72 тис. грн. (0,0003 %), станом на 01.01.2017 року – 196 тис. грн. (0,0008 %), на 01.01.2018 року – 214 тис. грн. (0,0008 %). Таким чином, за досліджуваний період відбулося підвищення обсягів кредитування банківською установою контрагентів країн ОЕСР на 9,18 %.

Отже, АТ «Альфа-Банк», як і більшість банків, досить активно працює на ринку кредитних послуг, в основному кредитуючи юридичних осіб. За останній рік банк почав активно кредитувати фізичних осіб на поточні потреби, що свідчить про бажання збільшити цей сегмент кредитування. Це в свою чергу вплинуло на обсяг кредитного портфеля за строками погашення, тобто збільшилися кредити, термін погашення яких становить до 1 року. Така ситуація є ознакою підвищення довіри до кредитування в банку.

2.2. Діагностика якості кредитного портфеля банку

Оскільки діагностика – це процес постійного дослідження і порівняння, тому для проведення апробації системи показників діагностики якості кредитного портфеля АТ «Альфа-Банк» ми вирішили одразу порівнювати їх з окремими банками України. Наш вибір базувався на тому, що для достовірності оцінки доцільно аналізувати банки з різних груп – з державним капіталом, з приватним капіталом та з іноземним капіталом. Як ми знаємо, АТ «Альфа-Банк» відноситься до групи банків з іноземним капіталом. У розрізі кожної групи обрано банки з різним розміром їхніх активів та капіталу, що дозволить дослідити якість кредитів АТ «Альфа-Банк» в порівнянні. Отже, було обрано наступні банки: серед державних – ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», з приватним капіталом – ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Таскомбанк», серед іноземних банків, крім АТ «Альфа-Банк» – ПАТ «Креді Агріколь Банк» (з французьким капіталом).

Розраховані показники наведено в дод. Е та Ж.

Розпочнемо з частки кредитів у загальних активах банку, яка характеризує його кредитну активність (рис. 2.5).

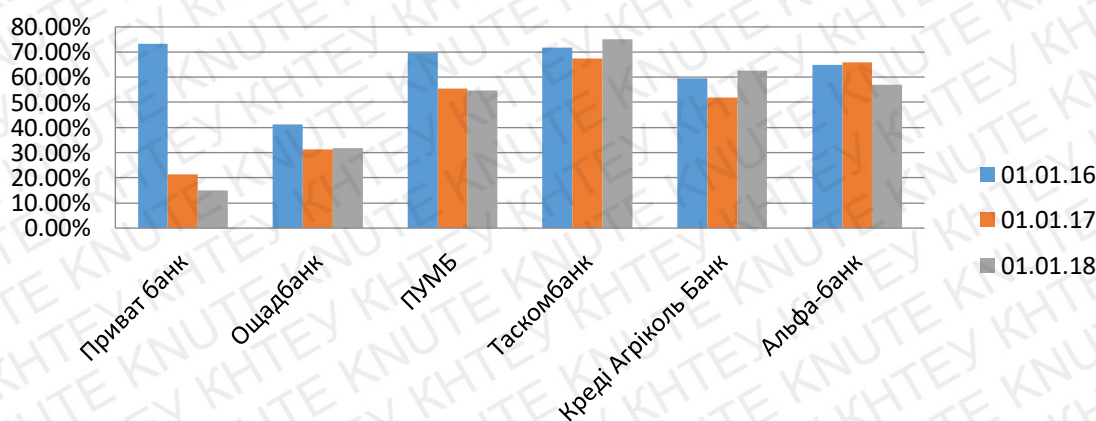

Рис. 2.5. Частка кредитів у загальних активах окремих банків України станом з 01.01.2016 по 01.01.2018 рр., %*

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

З діаграми бачимо, що частка кредитів АТ «Альфа-Банк» у загальних активах проаналізованих банків досить значна. У 2016 році частка становить 64,83%, у 2017 році – 65,79%, 2018 році – 57,05% .

Щодо коефіцієнта загальної галузевої диверсифікації кредитних активів можемо сказати, що АТ «Альфа-Банк» має один із найбільш диверсифікованих портфелів. У 2016 році показник становить 0,20, у 2017 та 2018 роках банк займає перше місце серед проаналізованих банків (0,16 і 0,14 відповідно) (рис. 2.6).

Хоча, зменшення диверсифікації та підвищення ризикованості активних операцій показують банки з приватним капіталом, а саме ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Таскомбанк». Загалом такі зміни не можна назвати тенденцією, адже вони не систематичні.

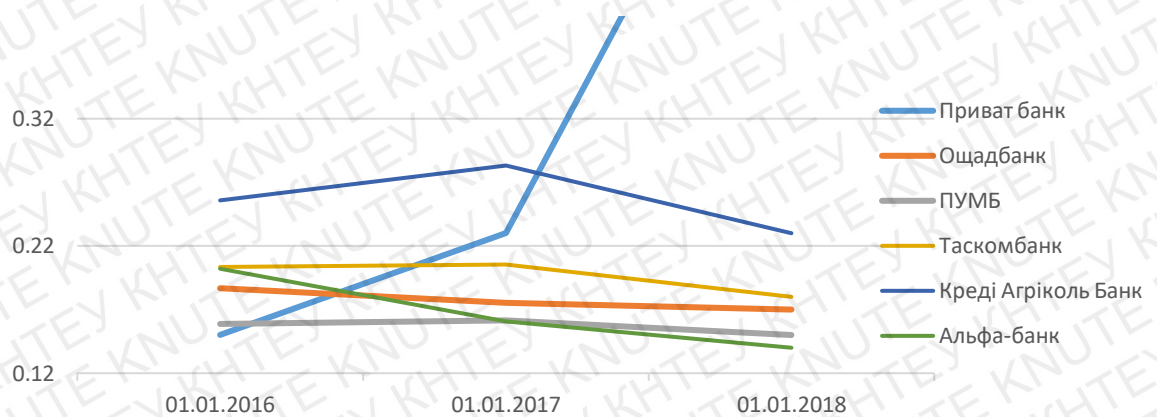

Рис. 2.6. Динаміка коефіцієнту галузевої диверсифікації кредитних вкладень окремих банків України станом з 01.01.2016 по 01.01.2018 рр., од.

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

Галузева диверсифікація кредитних вкладень повинна сприяти розвитку пріоритетних галузей економіки і аналіз проводиться для визначення надмірної концентрації кредитних операцій в одному сегменті, що підвищує ступінь кредитного ризику. Проте, надмірна диверсифікація кредитного портфеля створює певні труднощі в управлінні позиковими операціями та може стати причиною банкрутства банку, тому банки повинні визначати для себе межі вкладення ресурсів у певний сегмент.

АТ «Альфа-Банк» має досить значну частку непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків. Він помітно виділяється поміж аналізованих нами банків разом із АТ «Ощадбанк», ПАТ КБ «Приватбанк» та ПАТ «ПУМБ». Показник найбільш відчутний у 2017 році (21,21%), а у 2016 році (17,72%), 2018 році (20,38%), що свідчить про наявність проблем у якості кредитного портфелю (рис. 2.7).

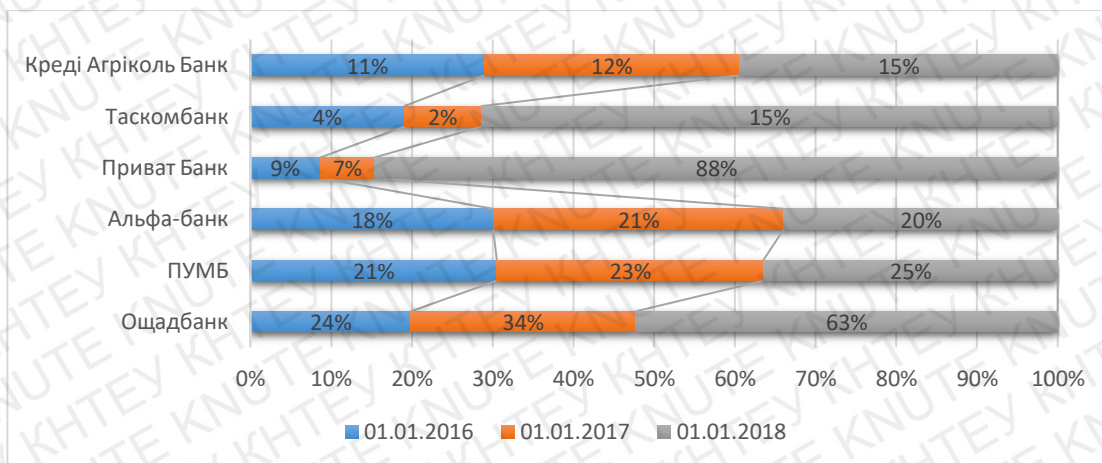

Рис. 2.7. Частка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі окремих банків України станом з 01.01.2016 по 01.01.2018 рр., %

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

Подальше підвищення частки може вказувати на погіршення якості кредитного портфеля. Поки проблемні кредити знаходяться на балансі банку, він повинен тримати величезні резерви для їх покриття. Це не дозволяє йому вести повноцінну діяльність та направляти кошти на кредитування.

Оцінивши коефіцієнт прострочених позик, можна сказати, що усі проаналізовані банки не дотримуються допустимого ризику, в тому числі і АТ «Альфа-Банк». Такі дії вказують на частку позик, виплати за якими були невчасно погашені, та на ті, які не були погашені взагалі. Високий процент свідчить про погіршення кредитної діяльності банку та про можливі значні збитки в перспективі. Позитивну тенденцію показав лише ПАТ «Креді Агріколь Банк», значення якого 0,06, тому в цій ситуації АТ «Альфа-Банку» потрібно взяти приклад (рис. 2.8).

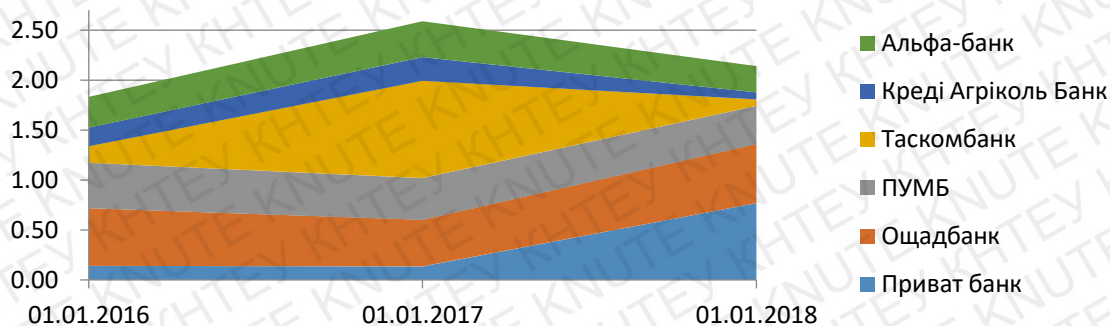

Рис. 2.8. Коефіцієнт прострочених позик окремих банків України станом з 01.01.2016 по 01.01.2018 рр., од.

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

Щодо ступеня захищеності від втрат за кредитами за рахунок забезпечення (гарантій, застави майна, страхування, поручительства) АТ «Альфа-Банк» займає посередні позиції і має рівнятися лише на ПАТ «Таскомбанк» з усіх проаналізованих банків (рис. 2.9).

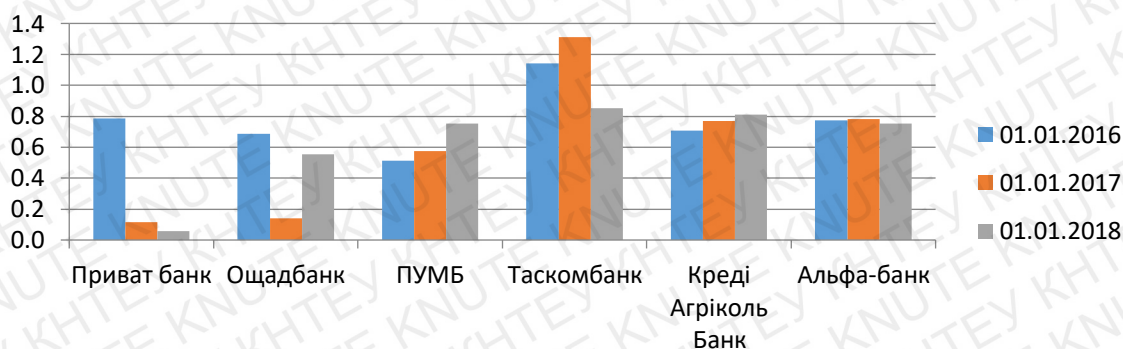

Рис. 2.9. Коефіцієнт забезпеченості кредитів окремих банків України станом з 01.01.2016 по 01.01.2018 рр., од.

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

Значення коефіцієнта забезпеченості АТ «Альфа-Банк» становить 0,77 у 2016 році, 0,78 у 2017 році та 0,75 у 2018 році, що не більше 1 і свідчить про те, що суми забезпечення не вистачає на покриття як основної суми боргу, так і процентів. Тому і проаналізувавши суму кредитних вкладень, що припадає на 1 грн забезпечення кредитів, ми бачимо не відповідність допустимого ризику (не більше 0,9) .

Говорячи про частину кредитного портфелю, яка покривається за рахунок власного капіталу, то АТ «Альфа-Банк» не є еталонним показником, на який варто рівнятися банкам. Його значення становить 0,26 у 2016 році, 0,27 у 2017 році та 0,23 у 2018 році (рис. 2.10).

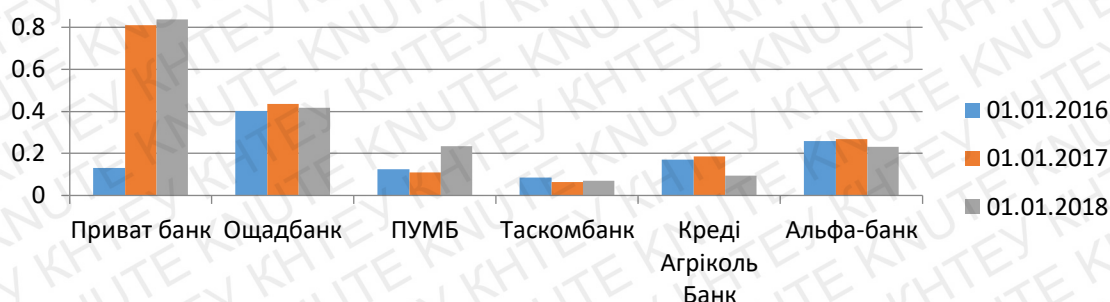

Рис. 2.10. Коефіцієнт захищеності кредитів окремих банків України станом з 01.01.2016 по 01.01.2018 рр., од.

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

Оскільки банк показує не найкращий рівень захищеності від кредитного ризику, тому це не дає змогу оцінити ефективність кредитної політики з точки зору сформованих резервів, які можуть бути спрямовані на покриття збитків за кредитами, а відтак це вказує на незахищеність його кредитного портфеля загалом.

Коефіцієнт дохідності кредитного портфеля показує, що майже всі проаналізовані банки отримують однакові доходи з кожної гривні виданих кредитів. Разюче не відзначився і АТ «Альфа-Банк», дохідність з виданих кредитів якого становить 0,15 у 2016 і 2017 рр та 0,20 у 2018 році. Дохідність активів за рахунок кредитних операцій у проаналізованих банків своїм значенням наближається до дохідності кредитного портфеля, що свідчить про високу частку кредитів у активах. У АТ «Альфа-Банк» дані значення становлять 0,13 у 2016 році, 0,14 у 2017 році і 0,11 у 2018 році. Значних чи хоча б допустимих доходів від кредитів не показує АТ «Ощадбанк», що свідчить про слабку процентну політику, неефективність кредитної політики і бездієвість системи заходів банку щодо управління кредитним ризиком і аналізуючому банку не варто на нього рівнятися.

Ефективність відсоткової політики банку характеризує коефіцієнт співвідношення процентних витрат і процентних доходів. У даній ситуації ми бачимо значення показника на межі норми, яка виявлена науковцями. У 2016 році – це 0,7, у 2017 році значення не перевищує норми і становить 0,67, у 2018 – 0,49. Перевищення нормативного значення свідчить про погіршення відсоткової політики банку.

Значення чистої процентної маржі показує скільки процентного прибутку припадає на одну гривню розміщених у кредитний портфель ресурсів. За нормами банк працює ефективно, якщо значення показника не менше 4,5%. Банк неефективно працював у 2016 році, хоча ситуація виправилася у 2017 році (4,99%) і значно покращилася у 2018 році (7,59%) (рис. 2.11).

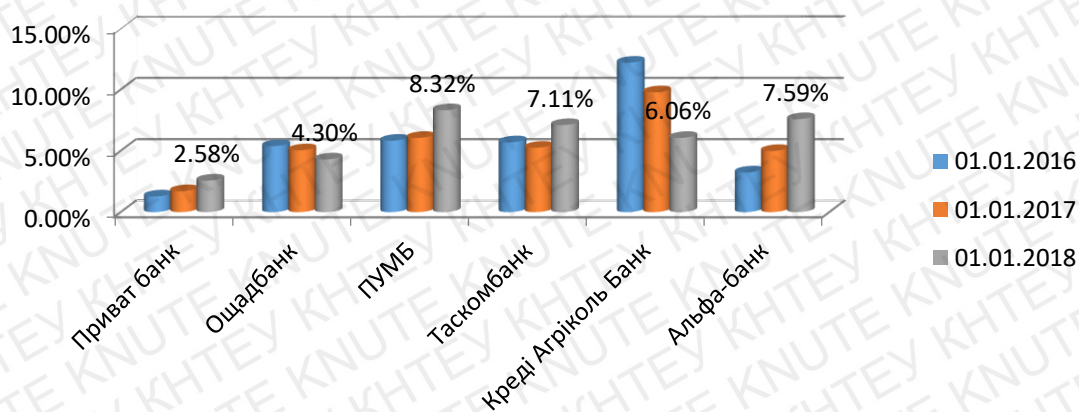

Рис. 2.11. Показник чистої процентної маржі окремих банків України за період з 01.01.2016 по 01.01.2018 рр., од.

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

Зниження його чистої процентної маржі нижче 4% сигналізує про можливість банкрутства даного банку. Оскільки цей банк є досить великим за своїми масштабами, то це значно може вплинути на усю фінансову систему країни.

Оптимальне значення чистого спреду не показує жоден з проаналізованих банків (рис. 2.12). В це число банків входить також АТ «Альфа-Банк». Це свідчить про відсутність в банку інструментів з управління ризиком зміни

вартості ресурсів, базисним ризиком, ризиком права вибору. Дане значення свідчить про збиткову діяльність банку за вибраний період.

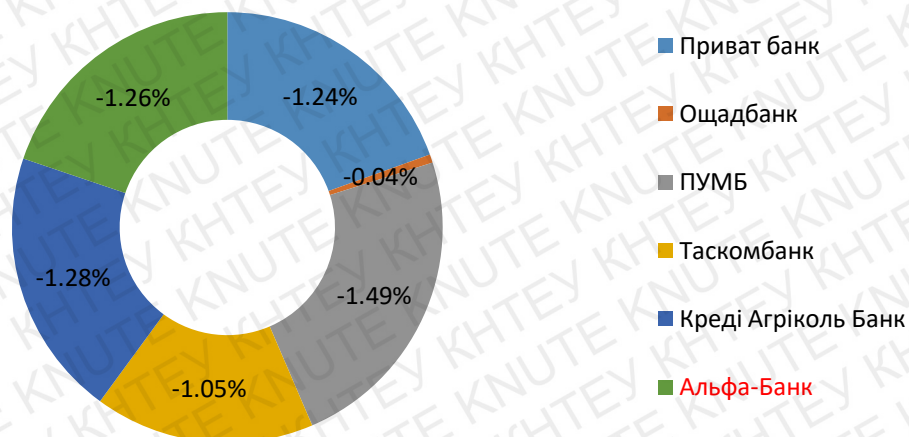

Рис. 2.12. Показник чистого спреда банків України станом на 01.01.2018, %

*Примітка: складено авторами за даними дод. Е

Показники оборотності кредитного портфеля можна проаналізувати лише починаючи з жовтня 2017 р., коли НБУ почав викладати оборотно-сальдові баланси банків. Розглядаючи показники оборотності кредитного портфеля за червень, липень, серпень та вересень 2018 р., можна побачити, що лише ПАТ «Креді Агріколь Банк» не має проблем з погашенням кредитів, виданих у попередньому періоді (дод. Ж). Всі інші банки, включаючи АТ «Альфа-Банк», мають значний відсоток заборгованості, що не має руху та переходить з одного періоду в інший. Таких кредитів близько 80%. Хоча співвідношення дебетових і кредитових оборотів не свідчить про небезпечну політику АТ «Альфа-Банк» з нарощування видачі кредитів за поганого їх повернення. Тривалість одного обороту кредитів становить більше 100 днів, що є не найкращим показником, тому банку варто збільшити швидкість обертання кредитів.

Важливу роль у якості кредитного портфеля відіграє виконання кредитних нормативів. Оскільки рівень публічності інформації в АТ «Альфа-Банку» невисокий, тому проаналізувати виконання нормативів ми можемо за статистичною звітністю, яка за постановою Правління НБУ «Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками

України» затвердженою від 15.02.2018 р., №11 [38], почала оприлюднюватися у 2018 році.

Таблиця 2.4

Кредитні нормативи банків, % [47]

Нормативи	1 квартал 2018			2 квартал 2018			3 квартал 2018		
	Н7	Н8	Н9	Н7	Н8	Н9	Н7	Н8	Н9
АТ «Альфа-Банк»	41,38 (відхилення від норми 13,65)	346,37	9,62	38,65 (відхилення від норми 13,65)	304,64	8,54	37,02 (відхилення від норми 12,02)	301,55	8,03
ПАТ «Креді Агроколь Банк»	16,76	73,71	0,87	14,07	73,06	1,02	14,29	69,23	1,86
ПАТ КБ «Приватбанк»	4,86	0,00	0,72	5,81	0,00	0,46	9,47	0,00	0,22
АТ «Ощадбанк»	23,18	415,83	0,87	23,86	308,97	0,40	22,89	309,96	0,46
ПАТ «ПУМБ»	146,9 (відхилення від норми 121,9)	281,55	146,9 (відхилення від норми 121,9)	113,41 (відхилення від норми 88,41)	163,24	113,41 (відхилення від норми 88,41)	83,43 (відхилення від норми 58,43)	145,81	83,43 (відхилення від норми 58,43)
ПАТ «Таскомбанк»	18,49	372,95	4,02	18,39	338,10	3,15	19,74	369,16	12,89

Нормативи Н7 та Н9 розкривають ризики кредитного портфеля банку. «Нормативи концентрації кредитного ризику «в одні руки» (Н7 не більше 25%) та кредитного ризику за операціями з інсайдерами (Н9 не більше 25%) є одними з найважливіших [5]. Якщо занадто багато кредитів видано одній групі клієнтів, а ще гірше – власникам банку, то в разі фінансових труднощів у цієї групи проблеми виникають у самого банку. На жаль, бізнес-модель АТ «Альфа-Банк» як мінімум допускала таку ризиковану модель кредитування.

В АТ «Альфа-Банк» Н7 на кінець першого кварталу становив 41,38% і динаміка цього норматива змінилася в кращу сторону, таким чином на кінець 3

кварталу 2018 року Н7 становив 37,02%. Основною причиною порушення нормативу максимального розміру кредитного ризику як АТ «Альфа-Банк» було стрімке збільшення курсу після 6 лютого 2014 року. НБУ, згідно з постановою № 129 від 24.02.2015 [39], не застосовує до банків заходи впливу за порушення цього і деяких інших економічних нормативів за умови подання плану заходів щодо усунення порушень. Банк виправить ситуацію до 1 січня 2019-го року [5].

Отже, ми провели діагностику якості кредитного портфеля АТ «Альфа-Банк» у порівнянні з різними банками і можемо бачити, що кредитний портфель є досить якісним на фоні інших банків України. Частка виданих кредитів в активах становить близько 60%, що свідчить про кредитоорієнтованість банку. АТ «Альфа-Банк» орієнтується на кредитування пріоритетних галузей адже його портфель є в міру диверсифікованим. Банк також намагається стабілізувати рівень проблемної заборгованості, яка становить п'яту частину кредитного портфеля шляхом реструктуризації та списання непрацюючих кредитів. В зв'язку з цим і зменшується частка прострочених кредитів і збільшується чиста процентна маржа у 2018 році. Також АТ «Альфа-Банк» стрімко працює над виконанням нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, адже наявні значні порушення допустимого значення, які спричинені девальвацією валюти у 2014 році.

2.3. Аналіз інформаційного забезпечення оцінки якості кредитного портфеля банку

Основними законодавчими актами, які контролюють інформаційне забезпечення якості кредитного портфеля є:

- Інструкція № 373 «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затверджена постановою Правління НБУ від 24.10.2011 року [40];

- «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України» затверджена постановою Правління НБУ від 29.12.2015 р., №965 [43];
- Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України затверджена постановою Правління НБУ від 1 березня 2016 р. №129 [41];
- «Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України» затверджена постановою Правління НБУ від 15.02.2018 р., №11 [38].

Для оцінки якості кредитного портфеля банк оцінює, вимірює та контролює кредитний ризик залежно від сегменту позичальника згідно з основними внутрішніми регулятивними документами АТ «Альфа-Банку» (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Основні внутрішні регулятивні документи АТ «Альфа-Банк» [32]

Корпоративні позичальники	1. Політика з кредитування корпоративних клієнтів АТ «Альфа-Банк»; 2. Методика проведення оцінки фінансового стану, класифікації кредитного портфелю щодо розрахунку резервів під кредитні ризики по операціях з юридичними особами (за виключенням банківських установ); 3. Порядок взаємодії підрозділів Банку при проведенні оцінки/переоцінки об'єктів забезпечення клієнтів
Позичальники – фізичні особи	1. Кредитна політика з кредитування фізичних осіб; 2. Методика оцінки фінансового стану фізичних осіб та класифікації кредитного портфеля з метою розрахунку резерву під кредитні ризики за операціями з фізичними особами; 3. Порядок проведення моніторингу та переоцінки об'єктів забезпечення роздрібного бізнесу в АТ «Альфа-Банк».
Фінансові установи	1. Положення про класифікацію активних операцій з позичальниками - комерційними банками; 2. Положення про Підкомітет з операцій на фінансових ринках.

Також важливими внутрішніми документами АТ «Альфа-Банку», які безпосередньо впливають на якість кредитного портфеля є:

- Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів – фізичних осіб АТ «Альфа-Банк»;
- Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів – юридичних осіб (крім банків) АТ «Альфа-Банк»;
- Порядок проведення аналізу фінансового стану клієнтів АТ «Альфа-Банк»;
- Методика проведення оцінки репутації клієнтів АТ «Альфа-Банк».

Головним доступним джерелом даних для проведення оцінки якості кредитного портфеля банку є його фінансова звітність. Банк зобов'язаний складати фінансову звітність відповідно до вимог МСФЗ. Фінансова звітність є складеною відповідно до МСФЗ тільки тоді, якщо відповідає всім вимогам діючих МСФЗ, які є обов'язковими для виконання на дату складання фінансової звітності [40].

АТ «Альфа-Банк» публікує у Річній фінансовій звітності Звіт про фінансовий стан (Баланс); Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати), де банк подає всі статті доходів та витрат в єдиному Звіті; Звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал) та Звіту про рух грошових коштів, де банк для визначення обсягу руху грошових коштів від здійснення операційної діяльності використовує прямий метод. Зазначений метод є доцільним вибором, адже застосування прямого методу надає змогу банку отримати інформацію для оцінки майбутніх грошових потоків і має переваги над непрямим методом [40].

Також АТ «Альфа-банк» вперше зобов'язаний подати до Національного банку України та оприлюднити на власній веб-сторінці разом із річною фінансовою звітністю Звіт про управління не пізніше 30 квітня 2019 року. Цей Звіт відображатиме інформацію про:

- характер бізнесу;
- цілі керівництва та стратегії досягнення цих цілей;
- ресурси, ризики та відносини: ключові фінансові та нефінансові ресурси, їх використання для досягнення цілей; систему управління ризиками, стратегію та

політику управління ризиками, суттєві види ризиків, їх зміни та плани їх пом'якшення; відносини з акціонерами та пов'язаними особами, вплив цих відносин на результат діяльності та здійснення управління ними;

- результати діяльності та перспективи подальшого розвитку;
- ключові показники діяльності [40].

Звіт про управління допоможе краще оцінити якість кредитного портфеля, оскільки ширше характеризує діяльність банку і надає цілісну інформацію користувачу.

До Річного фінансового звіту додаються примітки, які розшифровують окремі статті балансу. У АТ «Альфа-Банк» головною такою приміткою є Примітка 9 «Кредити та заборгованість клієнтів». Ця примітка містить наступні розділи:

- ✓ Кредити та заборгованість клієнтів;
- ✓ Аналіз зміни резервів під заборгованість за кредитами;
- ✓ Структура кредитів за видами економічної діяльності;
- ✓ Інформація про кредити в розрізі видів забезпечення;
- ✓ Аналіз кредитної якості кредитів;
- ✓ Вплив вартості застави на якість кредиту;

Класифікація кредитів та авансів юридичним та фізичним особам за кредитною якістю здійснюється відповідно до внутрішньої сегментації банку. Категорії кредитного ризику, представлені банком, є наступними (табл. 2.6):

Таблиця 2.6

Визначення класу боржника фізичної і юридичної особи АТ «Альфа-Банк»*

Рейтинг 1	Ця категорія включає кредити з незначним кредитним ризиком, який характеризується добрим фінансовим станом позичальника і хорошим обслуговуванням кредиту;
Рейтинг 2	Ця категорія включає кредити з незначним кредитним ризиком, який, тим не менше може збільшитися у зв'язку з несприятливими умовами; сюди включається заборгованість позичальників з добрим фінансовим станом і платіжною історією або позичальників з добрим фінансовим станом і платіжною історією з простроченнями не більше 90 днів;
Рейтинг 3	Ця категорія включає заборгованість із значним кредитним ризиком, який характеризується слабким фінансовим станом позичальника і задовільним обслуговуванням кредиту або задовільним фінансовим станом позичальника і слабким обслуговуванням кредиту;

Закінчення табл. 2.6

Рейтинг 4	Ця категорія включає заборгованість з низькою ймовірністю повного погашення і характеризується слабким фінансовим станом позичальника і слабким обслуговуванням кредиту. До цієї категорії також відносяться кредити, яким раніше був привласнений цей рейтинг і обслуговування яких покращився згодом, проте вкінці звітного періоду у банку відсутнє достатнє підтвердження фінансового стану / історії погашення позичальником, щоб перевести його в більш високу категорію;
Рейтинг 5	Ця категорія включає заборгованість з низькою ймовірністю повного погашення і характеризується слабким фінансовим станом позичальника і незадовільним обслуговуванням кредиту. До цієї категорії також відносяться кредити, яким раніше був привласнений цей рейтинг і обслуговування яких покращилося згодом, проте, в кінці звітного періоду у банку відсутнє достатнє підтвердження фінансового стану / історії погашення позичальником, щоб перевести його в більш високу категорію.

* Примітка: складено авторами на основі джерел [47]

Для аналізу якості кредитного портфелю не менш важливою є Примітка 30 «Управління фінансовими ризиками», адже відповідно до того, на які ризики може наражатися банк залежить якість його кредитів.

З метою забезпечення захисту інтересів банку, акціонерів, вкладників та позичальників при здійсненні кредитних операцій АТ «Альфа-Банк» керується у роботі кредитною політикою, основними цілями якої є:

- встановлення основних критеріїв прийнятих ризиків;
- визначення зон високого ризику, що потребують особливої уваги;
- формування та забезпечення єдиних кредитних понять та принципів.

Процес кредитування банку базується на аналізі, який визначає та мінімізує відповідний ризик. Ретельний аналіз є ключовим фактором при прийнятті зваженого кредитного рішення. Ключові фактори ризику визначаються та оцінюються банком з врахуванням платоспроможності позичальника, ліквідності, а також достатності капіталу для того, щоб запобігти потенційним ризикам. Банк управляє кредитним ризиком, у тому числі, виконуючи вимоги Національного банку України.

Також банк впровадив моніторинг ризику, який передбачає контроль усіх фінансових та господарських процесів, які виконуються банком, розрахунок поточних показників ризику, визначення їх динаміки, аналіз причини їх змін,

розробку превентивних засобів по мінімізації ризиків у разі виявлення негативних тенденцій та вдосконалення банківських процесів за результатами проведеного аналізу. Процес управління кредитним ризиком виконує головний офіс банку з застосуванням принципів обережності та зваженості при формуванні свого кредитного портфелю.

Для контролю за ризикам у внутрішніх регламентних документах банку визначені повноваження та функції Спостережної Ради, Правління банку, Комітету з управління активами і пасивами банку та інших профільних комітетів щодо управління ризиками, Департаменту по управлінню ризиками, Казначейства та інших структурних підрозділів банку [47].

Отже, проаналізувавши інформаційне забезпечення оцінки якості кредитного портфеля, можемо сказати, що різні джерела інформації дають можливість банку всесторонньо розглянути кредитні можливості та вберегти від ризиків, на які може наражатися банк. Головним недоліком інформаційного забезпечення АТ «Альфа-Банк» є відсутність значної кількості інформації у Річному фінансовому звіті, оскільки вимоги до висвітлення інформації НБУ носять в більшості рекомендаційних характер. Це в свою чергу заважає в повній мірі оцінити якість кредитного портфелю банку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

3.1. Розробка методики оцінки якості кредитного портфеля у АТ «Альфа-Банк»

Важливим для будь-якого банку, в тому числі АТ «Альфа-Банк», є оцінка кредитоспроможності позичальника, тобто його можливість розрахуватися за своїми зобов'язаннями. Перед наданням кредиту обов'язково перевіряється фінансовий стан клієнта і приймається рішення щодо можливості надання позики. Дана процедура дозволяє банку оцінити раціональність надання кредиту або відмови у ньому.

На нашу думку, така оцінка повинна проводитися банком систематично, а не одноразово, адже це дозволить своєчасно попередити усі кредитні ризики та зафіксувати усі моменти у процесі сплати кредиту. Така методика дозволить також визначати поточний клас позичальника, що в свою чергу напряду вплине на якість кредитного портфеля банку.

Виходячи з того, що економіка України є не досить стабільною, переживає постійні кризи і циклічні зрушення, то оперативне виявлення неспроможності повернення кредиту дозволить підтримувати якість кредитного портфеля і контролювати кредитні ризики.

Важливим також є оцінка забезпечення по кредиту. Рухоме майно не перевіряється банком належним чином. Це відбувається із-за недостатності професійних навичок у співробітників банку та понесення додаткових витрат банку на таку процедуру. Перевірка рухомого майна відбувається лише по факту виявлення не сплати клієнтом кредиту чи порушення кредитного договору. Саме тому нашою пропозицією є перевірка рухомого майна хоча б двічі на рік дії кредиту для позичальників, які своєчасно і без прострочення виплачують по своїм зобов'язанням і тричі для тих клієнтів, які припинили виплачувати банку

відсотки чи взагалі всю суму заборгованості. Оскільки якість забезпечення вагомо впливає на майбутню якість кредиту і вартість рухомого майна стрімко змінюється з кожним днем, постійна переоцінка застави є необхідною умовою.

Ще одним видом забезпечення є нерухоме майно, яке рахується не таким ризиковим, як рухоме але у більшій мірі впливає на якість кредитного портфеля. Коли надається іпотечний кредит, то вартість забезпечення є більша, ніж вартість кредиту і банк нейтралізує таким чином свої ризики. Хоча непередбачувані ситуації можуть як пошкодити заставну нерухомість, так і знищити її. У разі таких подій банк може понести значні збитки, а також зазнати труднощів при стягненні боргу. Розглянемо відповідні дії із заставою, які необхідні для постійного моніторингу, а тому і впливу на якість кредитного портфеля (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Проблеми роботи із заставним майном та шляхи їх вирішення [8, с. 52]

Існуючий стан справ роботи із заставним майном	Необхідні вдосконалення роботи банків із заставним майном
Перевірка наявності та стану заставного рухомого майна позичальників має хаотичний характер. Перевірки проводяться безсистемно, найчастіше – при отриманні інформації щодо втрати чи пошкодження предмета застави.	Проведення огляду предмета застави (рухомого майна) мають здійснюватися з такою періодичністю: – два рази на рік – щодо кредитів, зобов'язання за якими виконуються клієнтами належним чином; – три рази на рік – щодо кредитних договорів, заборгованість за якими визнана проблемною та передана для стягнення внутрішньобанківським підрозділам системи колекшену.
Періодичність проведення перевірки стану нерухомого іпотечного майна становить, за загальним правилом, один раз на рік.	Необхідне впровадження періодичності проведення огляду стану іпотечного майна, що становитиме раз на 6 місяців. Така періодичність має застосовуватись як до кредитів, що не є проблемними, так і за позиками, зобов'язання за якими клієнтами не виконуються належним чином.
Працівники банківських установ не належним чином ставляться до питання якості проведення огляду предмета застави/іпотеки. Частими є випадки доручення проведення фотографування заставленого майна позичальникам.	Огляд заставленого рухомого чи нерухомого майна має здійснюватися працівником банківської установи особисто. За фактом перевірки має складатися та підписуватися сторонами відповідний акт. Представник банку особисто має проводити фотографування заставленого майна. Обов'язковим повинно бути фотографування перевіряючого на фоні предмета застави/іпотеки.

Закінчення табл. 3.1

Проведення внутрішньої оцінки вартості предмета застави/іпотеки за необхідністю (у разі пошкодження, перспективи відчуження, проведення реструктуризації боргу тощо).	Має бути нормативно затверджений порядок проведення внутрішньої оцінки майна, що передбачатиме необхідність здійснення зазначених заходів раз на рік як для рухомого майна, так і для нерухомих об'єктів.
Питання належного страхування предметів застави чи іпотеки не має детальної систематизації. Відсутній належний контроль за термінами та порядком перестрахування майна.	Перестрахування заставленого майна має постійно контролюватися кредитними менеджерами (чи працівниками підрозділів стягнення). У разі невжиття заходів з боку клієнтів банківська установа негайно має вживати відповідних заходів (підвищення відсоткової ставки за кредитом, звернення до суду тощо).

Не менш важливим є страхування об'єкта, який передається позичальником під заставу. Банку потрібно перевіряти наявність страховки, адже її відсутність може привести до погіршення якості кредитного портфеля в майбутньому. Саме із-за цього банку у своїх цілях важливо перевіряти наявність страховки заставного майна, включати таку умову в кредитний договір і закликати клієнта до страхування.

Страхування самих позичальників є важливим елементом у наданні кредиту. Таку умову, на нашу думку, теж варто включити в умови кредитного договору. Адже відмова клієнта від страхування може спричинити в майбутньому не належне покриття зобов'язань по кредиту, а тому погіршення його якості. Також потрібно проводити моніторинг наявності клієнта в країні. Оскільки виявивши його відсутність, банк може наражатися на ризик віднесення цього кредиту у прострочений або взагалі недіючий.

Отже, провівши аналіз, ми дослідили, що на сьогоднішній день є ряд факторів, які не враховуються при оцінці якості кредитного портфеля. Сучасна методика оцінки лише частково показує стан речей і в майбутньому впливає на якість кредитів. Виходячи з цих факторів можемо запропонувати АТ «Альфа-Банк» методику розрахунку якості кредитно портфеля.

Якість кредитного портфеля можна оцінити за допомогою інтегрального показника, який враховуватиме у собі два напрями : якість застави, яка надається банку та якість позичальника і його можливість сплачувати по своїм

зобов'язанням. Потрібно побудувати систему скорингової оцінки, тобто розробити бальну шкалу, якій відповідатиме певна група кредитів. Чим вищий буде скоринг-бал, тим якіснішим є кредитний портфель банку. В різних кредитних установах для одного і того ж кредитного продукту можуть встановлюватись різна величина прохідного балу. На базі загальноновизнаної наукової методології пропонується використання формули Стерджеса, за якою визначимо оптимальну кількість інтервалів, на які розіб'ється спостережуваний діапазон. Названо по імені американського статистика [71]:

$$n = 1 + 3,322 \cdot \lg N, \quad (3.1)$$

де n – кількість груп;

N – число одиниць сукупності.

Бали можемо проставити від 0 до 10, отже, $N = 10$. Отже:

$$n = 1 + 3,322 \cdot \lg 10 = 1 + 3,322 \cdot 1 = 4.$$

З розрахунків робимо висновок, що інтервалів потрібно брати чотири інтервали. Тепер потрібно вирахувати значення одного інтервалу. Це можна зробити за формулою:

$$i = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{n}, \quad (3.2)$$

де $X_{\max}$ – максимальне значення ознаки в сукупності;

$X_{\min}$ – мінімальне значення ознаки в сукупності

Оскільки найменшим балом буде нуль, а найбільшим – 10, то величина потрібного інтервалу: $(10-0)/4=2,5$.

Про що ми згадували вище, банкам варто для оцінки якості кредитного портфеля працювати у двох напрямках : оцінка застави по кредитах та оцінка кредитоспроможності позичальника. Саме за цими напрямками потрібно визначити групи, за якими буде оцінюватися якість кредитного портфеля банку та проставлятимуться бали. Бальну шкалу варто згрупувати у таблицю відповідно напрямку оцінки (табл. 3.2):

Таблиця 3.2

**Бальна оцінка якості заставного майна та кредитоспроможності
позичальника***

Бали	Оцінка кредитоспроможності позичальника	Оцінка заставного майна
0	Без офіційного працевлаштування або із судимістю	Відсутність застави/не оцінена застава
2,5	Без офіційного працевлаштування	Застава з пошкодженням
5	Без наявності страховки але працевлаштований	З відсутньою страховкою
7,5	Працевлаштований і застрахований (в неакредитованій компанії)	Застраховане (в неакредитованій компанії)
10	Працевлаштований і застрахований (в акредитованій компанії)	Застраховане (в акредитованій компанії)

*Примітка: розроблено автором на основі [8]

Наступним кроком є визначення сумарного значення балів за кожною групою оцінювання. Максимальна сума від оцінювання може становити 50 балів. Тепер кількість отриманих балів необхідно розділити на максимальну суму балів і розділити це на 100%. Отриманий відсоток і буде показувати якість кредитного портфеля банку:

$$I_i = \frac{\sum_{j=1}^2 D_{ij} + \sum_{j=1}^2 M_{ij}}{\max} * 100\%, \quad (3.3)$$

де I_i – загальний рівень якості за i -м позичальником;

D_{ij} – оцінка якості позичальника за j -м показником – кількість балів за результатами оцінки одного з двох показників якості позичальника;

M_{ij} – оцінка якості забезпечення за j -м показником – кількість балів за результатами оцінки одного з трьох показників якості забезпечення;

$\max$ – максимальна сума балів.

Для того, щоб підвищити точність отриманих розрахунків, потрібно загальний рівень якості кредитного портфеля скоригувати на DPD показник за

моделлю прострочених позик «DPD credit ranging». Це варто зробити за формулою:

$$CQP = \sum_{i=1}^n I_i \cdot (1 - w_i), \quad (3.4)$$

де CQP – інтегральний показник якості кредитного портфеля банку;

I_i – загальний рівень якості за i -м позичальником;

W_i – коригуючий коефіцієнт, що розраховується на базі показника DPD відповідно до моделі «DPD credit ranging».

Даний показник може набувати від 0% до 100%. Цьому кількісному показнику варто надати також якісного значення (табл. 3.3):

Таблиця 3.3

Оцінка якості кредитного портфеля банку для різних значень показника CQP [8, с. 56]

Значення показника CQP, %	Якість кредитного портфеля
Більше 80	Дуже висока
60-80	Висока
40-60	Помірна
20-40	Низька
Менше 20	Дуже низька

Закінчивши розрахунок CQP, ми отримуємо вимір якості кредитного портфеля як у відсотках, так і у якісному вираженні за категоріями «дуже висока», «висока», «помірна», «низька», «дуже низька» якості. Таке вираження якості кредитного портфеля дозволить раціональніше приймати управлінські рішення і нейтралізовувати кредитні ризики.

Запропонована методика оцінки якості кредитного портфеля потребує ретельного збору інформації, тому у цьому процесі потрібно задіяти не один підрозділ банку. До цієї роботи обов'язково потрібно залучити підрозділи ризику та контролінгу банку, служби безпеки, які співпрацюватимуть з бізнесами. Інформація має передаватися на постійній основі з усіх відділів та підрозділів.

Саме створення злагодженого механізму роботи дозволить постійно отримувати якісну інформацію та опрацьовувати її для оцінки якості кредитного портфеля банку в цілому.

Отже, ми дослідили, що методика оцінки якості кредитного портфеля потребує значного вдосконалення шляхом врахування усіх факторів впливу. Запропоноване бальне скорингове оцінювання дозволить в повній мірі провести оцінку та своєчасно виявити непрацюючі кредити. Як наслідок банк своєчасно буде управляти кредитним ризиком, отримувати прибуток та покращить ступінь безпеки.

3.2. Удосконалення системи управління якістю кредитного портфеля банку на основі моделювання обсягу резервів

Один із можливих способів удосконалення системи управління якістю кредитного портфеля АТ «Альфа-банк» є використання моделювання. Моделювання є основним методом, який використовується для визначення таких показників, як втрати за кредитами та резерви, що свідчать про якість кредитного портфеля банку.

У банківській практиці України розрізняють два типи резервів на покриття можливих втрат за кредитами: резерви, що оцінюються на портфельній основі та резерви, що оцінюються на індивідуальній основі. Для моделювання розміру втрат за кредитами та розрахунку відповідного їм обсягу резервів можна застосовувати декілька моделей:

- 1) у разі визначення резервів на покриття можливих втрат за кредитами, що оцінюються на портфельній основі:
 - модель частоти переходу (Flow rate model) або матрицю міграцій (Transition Matrix model) – для розрахунку валових резервів;
 - модель покриття втрат (Recovery model) – для розрахунку чистих резервів;

- модель PD/LGD як базову модель (PD (Probability of Default) – річна ймовірність дефолту, яка визначається на основі присвоєного внутрішнього рейтингу; LGD (Loss Given Default) – частка втрат у разі дефолту, яка залежить від забезпечення і інших чинників);
- 2) у разі визначення резервів на покриття можливих втрат за кредитами, що оцінюються на індивідуальній основі:
- модель «збиткових» рахунків (рахунки, за якими існує прострочення платежу на 180 днів та більше);
 - модель ранніх збитків (у випадку шахрайства, банкрутства тощо);
 - модель реструктуризованих позик [68].

Оцінка резервів на індивідуальній основі відбувається не тільки за умови, якщо прострочення за кредитом становить 180+ днів, а й у випадках, коли виявилися ранні збитки або відбулася реструктуризація кредиту.

Розглянемо кожен випадок детальніше. У випадку, коли прострочення за кредитами становить 180 днів і більше, резерви, що оцінюються на індивідуальній основі, встановлюються на рівні 100% від загального обсягу зобов'язання клієнта. У випадку наявності застави за такими кредитами, яку банк вилучив, але ще не продав, резерв встановлюється на рівні 100% від чистого ризику (загальний обсяг кредитної заборгованості клієнта, зменшений на дисконтовану зважену вартість застави). Вартість обов'язково має бути продисконтована та додатково знецінена для врахування концепції часової вартості грошей [68].

Кредитні рахунки, для яких ймовірність повернення кредиту є дуже низькою, визнаються безнадійними та відносяться до категорії «ранні збитки». Резерви за ними встановлюються на рівні 100 % від розміру кредиту, хоча також можуть бути зменшені на дисконтовану зважену вартість застави. Типовими прикладами таких збитків є: шахрайство з боку клієнтів, партнерів, співробітників; банкрутство (якщо є судові рішення); смерть клієнта [68].

Третій випадок, коли резерви оцінюються на індивідуальній основі – проведення реструктуризації. Реструктуризація – зміна початкових умов, що має допомогти позичальнику подолати фінансові труднощі. Розрізняють відстрочку платежу, пролонгацію, переукладання кредитного договору.

Якщо чиста теперішня вартість кредиту з урахуванням нового графіку виплат менша за ту, що була при початковому графіку виплат, то має бути сформований резерв на рівні 100 % від даної різниці. Таким чином, резерви під реструктуризовані кредити формуються як сума резервів під дані кредити до реструктуризації, що були оцінені на портфельній основі та розміру знецінення в результаті реструктуризації [67].

Перейдемо до розгляду моделей для розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитами, що оцінюються на портфельній основі.

Перша модель – модель частоти переходу (Flow Rate Model). Інакше цю модель ще називають Roll-Rate Model – модель рівнів переходу. Коефіцієнт переходу розраховується як відношення балансової вартості заборгованості по сегменту n з певною кількістю днів прострочення у поточному місяці (t) до балансової вартості заборгованості по сегменту $n-1$ з меншою кількістю днів прострочення у попередньому місяці ($t-1$) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Розрахунок коефіцієнтів переходу кредитів між категоріями [68]

Категорія кредитів за кількістю днів прострочення	Баланс за попередній період	Баланс за поточний період	Коефіцієнт переходу (Π), %
0 (без прострочення)	B0 0	B1 0	$\Pi_1 = \min(100\%; B_{11-30} / B_{00})$
1-30	B0 1-30	B1 1-30	$\Pi_2 = \min(100\%; B_{131-60} / B_{01-30})$
31-60	B0 31-60	B1 31-60	$\Pi_3 = \min(100\%; B_{161-90} / B_{031-60})$
61-90	B0 61-90	B1 61-90	$\Pi_4 = \min(100\%; B_{191-180} / B_{061-90})$
91-180	B0 91-180	B1 91-180	$\Pi_5 = \min(100\%; B_{1180+} / B_{091-180})$
180+	B0 180+	B1 180+	100 %

На основі розрахованих коефіцієнтів переходу обчислюють фактори втрат (табл. 3.5). Фактор втрат відображає ймовірність, з якою прострочений кредит зі

своєї поточної категорії переходить у категорію, за якою прострочення становить 180 днів та більше.

Таблиця 3.5

Принцип розрахунку показника фактору втрат для різних категорій кредитів [68]

Категорія кредитів за кількістю днів прострочення	Фактор втрат (ФВ), %
0 (без прострочення)	$ФВ1=П1 \times П2 \times П3 \times П4 \times П5$
1-30	$ФВ1=П2 \times П3 \times П4 \times П5$
31-60	$ФВ1=П3 \times П4 \times П5$
61-90	$ФВ1=П4 \times П5$
91-180	$ФВ1=П5$

Даний метод користується популярністю тільки завдяки своїй простоті. Не можна забувати про те, що він містить в собі високу ймовірність помилки, нееластичний до швидкоплинних зовнішніх чинників та не вивчає історичних рушійних сил.

Наступна модель, яка допомагає розрахувати суму резервів – матриця міграцій. Модель матриці міграцій базується на матриці, яка описує ймовірність переходу кредиту з однієї категорії ризику до кожного іншої протягом двох періодів. Дана модель є складнішою, адже робить обчислення з використанням складної поведінки кредитного рахунку – враховує всі можливі переміщення. Вона використовується для діагностики якості кредитного портфеля та ефективності системи стягнення простроченої заборгованості [67]. Залежно від тривалості періоду, який використовується для розрахунку, переходи між категоріями за кількістю днів прострочення обмежені, наприклад, якщо період становить лише один місяць, кредит не може «мігрувати» далі, ніж через одну категорію. Приклад побудови матриці міграцій наведений у дод. Е, табл. Е 1.

Така матриця є одним із засобів, за допомогою яких можна проаналізувати якість кредитного портфеля банку, зокрема його проблемність. Її переваги:

- логічно більш розвинена і осмислена щодо моделей переходу;
- дає повне уявлення про рушійні сили всередині портфеля.

До недоліків даної матриці відносять:

- необхідність в додаткових моделях, так як не використовуються такі важливі фактори, як життєві цикли, сезонність;
- не використовуються дані, що знаходяться за межами періоду аналізу [74].

Матриця міграція в кінцевому підсумку дає можливість обчислити фактор втрат, на основі якого розраховуються валові резерви. Для цього, показники фактору втрат перемножуються на відповідні залишки кредитів.

Ще одна модель для розрахунку резервів – Модель покриття втрат. Вона застосовується у випадку, коли прострочення за кредитом становить більше 180 днів. Дана модель базується на таких принципах:

- втрати за таким кредитом можуть бути частково (або повністю) відшкодовані в майбутньому в результаті продажу боргів або за рахунок внутрішніх фондів;
- всі платежі, що надходять на такий рахунок після його переходу в категорію 180+, стають відшкодуванням;
- на основі даних із застосуванням моделі покриття розраховується рівень покриття [67].

Розрізняють два варіанти моделі: просту і «вінтажну». Проста модель застосовується лише у роздрібному сегменті та в тих випадках, коли недостатньо інформації для побудови «вінтажної» моделі. Згідно з простою моделлю, рівень покриття (P_v) розраховується за формулою:

$$P_v = \frac{P_{k12}}{180+_{12}}, \quad (3.5)$$

де P_{k12} – сума платежів за останні 12 місяців, що надійшла на кредитні рахунки після досягнення ними категорії прострочення «180+ днів»;

$180+_{12}$ – сума залишків заборгованостей за кредитами, які протягом останніх 12 місяців перейшли в категорію прострочення «180+ днів».

Приклад розрахунку рівнів покриття за «вінтажною» моделлю наведено у дод. Е, табл. Е 2.

Після розрахунку рівня покриття визначається обсяг чистих резервів. Для цього обсяг валових резервів за кредитами, що не досягли категорії прострочення «180+ днів», множиться на різницю $(1 - P_v)$ [68].

Отже, ми розглянули основні моделі, які можуть використовуватися банком для моделювання кредитних втрат та розрахунку необхідних резервів. Кожна модель застосовується в тих чи інших умовах і дозволяє зробити процес управління якістю кредитного портфеля банку більш змістовним та інформативним завдяки не тільки кількісному, а й якісному оцінюванню кредитів.

3.3. Зарубіжний досвід організації оцінювання якості кредитного портфеля та можливості його адаптації в Україні

Оцінка якості кредитного портфеля спрямована, насамперед, на максимізацію зменшення ризику неплатоспроможності позик, що спричиняє величезні збитки. Для оцінки якості кредитного портфеля зарубіжні банки вважають за потрібне оцінити потенційний кредитний ризик. Для цього використовуються різні методики оцінки кредитного ризику. Англійські банки у своїй практиці користуються методиками «PARSER» (рис. 3.1) та «CAMPARI» (рис. 3.2).

Система PARSER використовується в основному банками Великої Британії. Так, в системі PARSER використовують групи показників, які оцінюють репутацію позичальника, суму кредиту і можливість його погашення, а також забезпечення отриманих коштів і доцільність залучення кредиту під конкретний проект. Недоліком даної методики є те, що вона не враховує прогнозування фінансового позичальника. Оцінка проводиться лише в параметрах поточного часу. Хоча як базова модель вона, на нашу думку, цілком може використовуватися банками України.

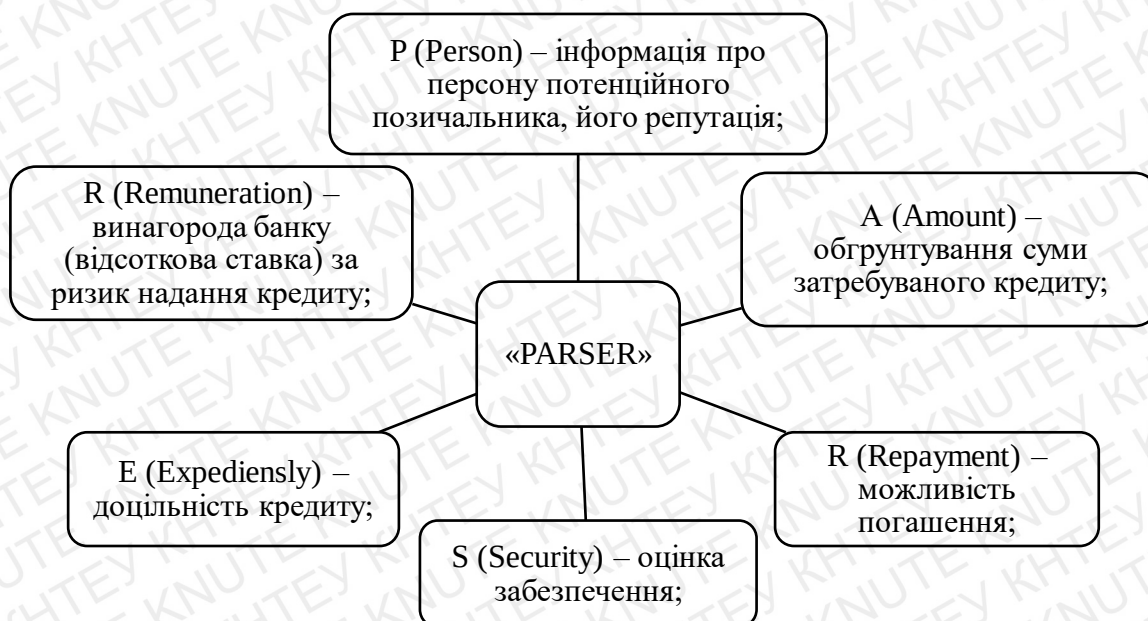

Рис. 3.1. Методика «PARSER»

*Примітка: складено авторами за даними [18]

Рис. 3.2. Методика «CAMPARI»

*Примітка: складено авторами за даними [14]

Дана методика включає найбільшу кількість параметрів, що дозволяє найточніше визначити кредитоспроможність позичальника. Хоча частина параметрів не може бути адаптована під українських позичальників із-за відсутності показників. У існуючих математичних моделях використовують

кредитну історію клієнта банку, що є основою для визначення можливості повернення кредиту.

Американські ж банки користуються у своїй практиці «правилом п'ятьох с» (рис. 3.3):

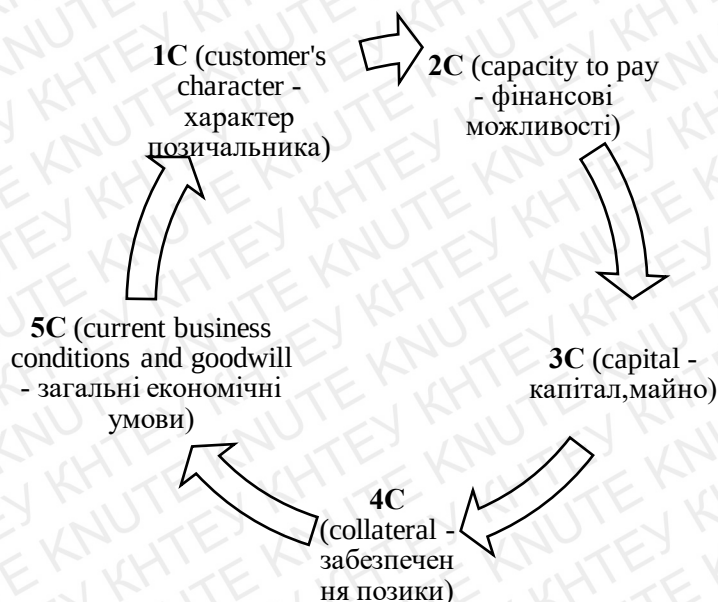

Рис. 3.3. Методика «правило п'ятьох С»

*Примітка: складено авторами за даними [61]

За рис. 3.3. 1С – це репутація позичальника, ступінь відповідальності, готовність і бажання сплатити борг; 2С – припускає ретельний аналіз доходів і витрат позичальника і перспективи їхнього розвитку в майбутньому; 3С – майно позичальника; 4С – достатність, якість і ступінь реалізованої застави у випадку непогашеної позички; 5С – визначають діловий клімат у країні і впливають на становище банку і позичальника. Перераховані категорії іноді доповнюються шостим критерієм 6С (control) – моніторинг законодавчих основ діяльності позичальника і відповідність його стандартам банку [61].

Така методика включає всі основні методики американських компаній-позичальників, які не завжди можна використати в Україні. В умовах нестабільності економіки, наприклад, сумнівним виявляється параметр загальних економічних умов і його числове вираження.

За допомогою перерахованих методик зарубіжні країни мінімізують кредитний ризик, оптимізують кредитний процес та підтримують якісний кредитний портфель.

На сьогоднішній день є багато зарубіжних банків, які могли б стати прикладом для наслідування в організації оцінювання якості кредитного портфеля. Одним з таких банків, на нашу думку, є JPMorgan Chase – найбільший за розмірами активів банківський холдинг США. Належить до «Великої Четвірки» найбільших банків США [55].

Банк класифікує кредитний портфель за наступними категоріями:

- Створені або придбані кредити, призначені для інвестицій (тобто, «збережені»), крім кредитів PCI;
- Кредити, наявні для продажу;
- Кредити за справедливою вартістю;
- Кредити PCI під заставу для інвестицій.

Кредитний портфель банку поділяється на три сегменти портфелю, які є тими самими сегментами, які використовуються банком для визначення резерву на покриття збитків по кредитах: споживач, крім кредитної картки; кредитна карта та оптова торгівля. В рамках кожного сегменту портфелю банк контролює та оцінює кредитний ризик у наступних класах кредитів, виходячи з характеристик ризику кожного класу позики (рис. 3.4).

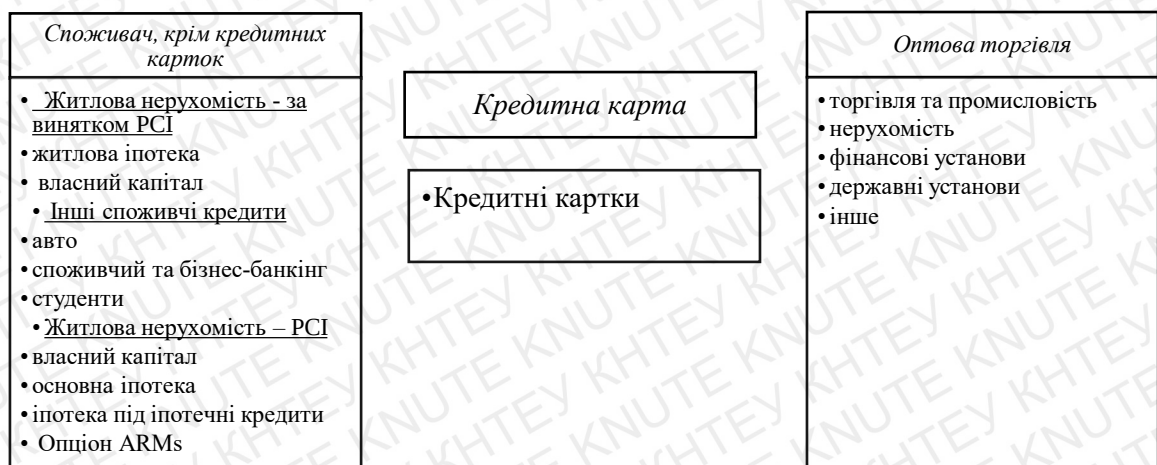

Рис. 3.4. Класи кредитів JPMorgan Chase [56, с. 214]

У фінансовій звітності банк представляє інформацію про балансову вартість нерозподілених кредитів, придбаних, проданих та рекласифікованих та наявних для продажу. Банк постійно управляє кредитним ризиком. Продаж кредитів – це один з способів зменшення кредитних ризиків. Таку класифікацію варто додати АТ «Альфа-Банк» для кращої оцінки якості свого кредитного портфеля.

Прострочення є основним індикатором якості для споживчих кредитів у JPMorgan Chase. Кредити, що перевищують 30 днів, передбачають своєчасне попередження позичальників, які можуть зазнати фінансових труднощів та / або можуть не мати змоги або не бажають погашати позику. По мірі того, як позика продовжує старіти, стає все більш зрозуміло, чи можливо, що позичальник не здатний або не бажає платити. Що стосується кредитів на житлову нерухомість, то прострочені платежі на більш пізній стадії (більш ніж 150 прострочених днів) є сильним показником кредитів, які, в кінцевому підсумку, призведуть до викупу або аналогічної ліквідаційної угоди.

Інші показники кредитної якості для споживчих кредитів змінюються у банку залежно від класу позики. Для кредитів на житлову нерухомість, включаючи як не-PCI і портфель PCI, поточний розрахунковий коефіцієнт LTV (LTV – Loan to Value ratio – співвідношення розміру кредиту до вартості застави), є показником потенційної тяжкості збитків у разі невиконання зобов'язань. Крім того, LTV або сукупні ставки LTV можуть забезпечити розуміння постійної готовності позичальника платити, оскільки ставка прострочення кредитів з високим рівнем LTV має тенденцію до забезпечення. Найбільш поширеною стала практика встановлення регуляторами кількісного значення показника LTV, нормативи якого встановлюють органи нагляду Гонконгу (50–70%), Індії (80%), Канади (95%), Китаю (50–75%), Кореї (40–60%), Нідерландів (112%), Туреччини (50–75%), Сінгапуру (80%) та інших країн. Однак у більшості країн показник LTV встановлюється не регуляторами, а визначається у внутрішніх регламентах банків як інструмент їх кредитної політики [88].

Географічний розподіл позикового забезпечення також дає уявлення про кредитну якість портфеля, оскільки такі фактори, як регіональна економіка, зміни цін на житло та конкретні події, такі як стихійні лиха, впливатимуть на якість кредитів. Поточна або «оновлена» оцінка позичальника FICO є вторинним показником якості кредитів для певних позик, оскільки оцінки FICO є показником історії виплат кредитів позичальників. Таким чином, позика позичальнику з низьким рівнем FICO (менше 660) вважається більш ризиковою, ніж позика позичальнику з більшою оцінкою FICO. Крім того, позика позичальнику з високим співвідношенням LTV та низьким показником FICO має більший ризик дефолту, ніж позика позичальнику, який має як високий показник LTV, так і високий бал FICO.

Для автоматизованого оцінювання та зарахування позик бізнес-банкінгу географічний розподіл є показником кредитної ефективності портфеля. Подібно до позик житлової нерухомості, географічний розподіл дає змогу ознайомитись з діяльністю портфеля на основі регіональної економічної діяльності та подій.

Основними показниками якості кредитування є рейтинг ризику, який призначається для позики, і чи вважаються кредити критичними та / або незаконними. Рейтинги ризиків регулярно та постійно переглядаються та коригуються, коли це необхідно, для оновленої інформації про здатність позичальників виконувати свої зобов'язання.

Керівництво розглядає декілька факторів для визначення відповідного рейтингу ризику, включаючи борговий потенціал та фінансову гнучкість боржника, рівень заборгованості позичальника, суму та джерела погашення, рівень та характер непередбачених обставин, управління та галузь, розташування де працює позичальник. Рейтинг ризику зазвичай відображає рейтинги, аналогічні тим, що визначаються S&P та Moody's. Рейтинги інвестиційного класу варіюються від «AAA/Aaa» до «BBB-/Baa3». Неінвестовані рейтинги класифікуються як некритичні («BB +/- Ba1 та B-/B3») і піддаються критиці («CCC +/-/Caal» і нижче»), а критична частина оцінюється

керівництвом щодо стягнення основної суми та процентів. Критичні кредити мають найбільшу ймовірність дефолту [55].

Управління кредитним ризиком JPMorgan Chase включає наступні принципи:

- встановлення комплексної політики щодо кредитного ризику;
- моніторинг, вимірювання та управління кредитним ризиком у всіх сегментах портфелю, включаючи схвалення операцій;
- встановлення меж концентрації промисловості та встановлення правил андеррайтингу;
- призначення та управління кредитними органами у зв'язку з затвердженням усіх кредитних ризиків;
- управління критичними ризиками та делінквентними кредитами;
- оцінка втрат за кредитами та забезпечення належного управління капіталом на базі кредитного ризику [55].

Саме таку практику JPMorgan Chase варто використати АТ «Альфа-Банк» для управління кредитним ризиком і забезпечення якості кредитного портфеля.

Для усунення неякісної частини кредитного портфеля також можна створити санаційний банк. Хоча в Україні уже було запропоновано створення санаційного банку на базі ПАТ «Родовід банк», який мав скуповувати проблемні кредити та управляти ними. Однак через недосконалість законодавчої та нормативної бази цей банк так і не зміг виконати покладені на нього функції. Тому сьогодні ця проблема залишається актуальною та повинна вирішуватися шляхом створення компаній з управління активами (КУА), які мають взяти на себе функції щодо вирішення проблеми недіючих кредитів. Для цього до законодавства необхідно ввести зміни, які б передбачали автоматичний перехід до покупця кредиту всіх прав кредитора без додаткового оформлення прав уступки за договором застави чи іпотеки. Реалізація таких механізмів дозволить суттєво знизити обсяги недіючих кредитів у банківській системі України [30, с. 44].

Пожвавленню економіки, залученню інвестицій та підвищення якості кредитного портфеля також може посприяти відомий у міжнародній практиці механізм сек'юритизації.

Сек'юритизація активів – спосіб трансформування боргових зобов'язань банку у ліквідні інструменти ринку капіталів шляхом випуску боргових цінних паперів, забезпечених пулом однорідних активів [4].

Завдяки сек'юритизації проблемних активів (NPL), банки не тільки позбавляються від проблемної заборгованості (заміщаючи її облігаціями), але й отримують можливість ефективного контролю над усіма процесами стягнення боргу (продовжуючи їх сервісне обслуговування). При цьому банк повністю позбавляється від тривалих обтяжливих процедур, що передують списання безнадійних до погашення активів з балансу. Банк-оригінаатор отримує можливість повернути частину грошей у випадку продажу з дисконтом старших серій субординованих облігацій інвесторам, обсяг яких розраховується в сумі найбільш ймовірного надходження від активів. Звільнення банків від проблемних активів є передумовою відновлення банківського кредитування [22].

Прийнятий Закон України «Про іпотечні облігації» [42] регламентує лише сек'юритизацію іпотечних позик. Крім того, за цим законом може бути створена спеціалізована іпотечна установа, яка зможе здійснювати структуровані іпотечні облігації але складність полягає у несприятливому режимі оподаткування, бо діючий Податковий кодекс не містить статей, які прямо регулюють оподаткування угод сек'юритизації. Тому в Україні необхідно розробити і запровадити відповідну законодавчу базу, а саме Закон України «Про сек'юритизацію активів» та розробити методичні рекомендації з цього питання.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було розглянуто систему оцінки якості кредитного портфеля та напрями її удосконалення

Розглянуті і проаналізовані питання дозволяють зробити наступні висновки:

1. Аналіз різних підходів науковців до трактування поняття «кредитний портфель» дав змогу сформулювати узагальнююче визначення, виходячи із цілей діагностики: кредитний портфель – це залишки кредитів, що структуровані за цільовими ознаками, станом на окрему дату, що відображають результат діяльності банку з урахуванням реалізації стратегії і тактики кредитної політики даного банку.

2. Щоб оцінити якість кредитного портфеля, його потрібно структурувати за певними класифікаційними ознаками. Оскільки нормативного визначення поняття кредитного портфеля немає, банки можуть для оцінки здійснювати власне його структурування. Види класифікаційних груп кредитного портфеля можуть бути обрані відповідно до одного або кількох ключових критеріїв, за якими визначають фактичну та цільову структуру кредитних вкладень.

3. Враховуючи, що було розглянуто кредитний портфель та його класифікацію виходячи з цілей проведення оцінки якості, ми представили класифікаційні ознаки кредитного портфеля, виділивши міжбанківські і клієнтські кредити, у структурно-логічній послідовності. Послідовність ґрунтується на виборі цільового призначення кредиту, валюти, строку, забезпеченості та непростроченості/простроченості (відповідно кількості днів прострочення). Така структурно-логічна послідовність може відповідати одному із варіантів проведення дослідження кредитного портфеля банку.

4. Оскільки саме якість кредитного портфеля повинна забезпечувати максимальний рівень прибутковості при допустимому рівні кредитних ризиків і ліквідності балансу, то необхідним є визначення критеріїв такої оцінки : ступінь

кредитного ризику, рівень прибутковості кредитного портфеля, рівень ліквідності кредитного портфеля, ступінь оновлення кредитного портфеля.

5. Для оцінки якості кредитного портфеля традиційна практика визначає методичні підходи, серед яких виділяють методику горизонтального, вертикального, коефіцієнтного, факторного, порівняльного, кореляційно-регресійного аналізів. Зважаючи на те, що при проведенні оцінки кредитного портфеля банку більше уваги приділяють оцінці його якості, то в межах даного напрямку можуть застосовуватись основні методи: методи експертних оцінок, статистичні методи, аналітичні методи.

6. Проведення оцінки якості вимагає наявності системи показників, які дають уявлення про масштаби, стан, структуру та динаміку кредитного портфеля, а також характеризують його з позицій ризику, дохідності, проблемності, забезпеченості та захищеності, ліквідності, руху та оборотності.

7. Одним із актуальних питань є управління якістю кредитного портфеля, оскільки ефективність діяльності будь-якого банку залежить саме від якісної структуризації процесу, яка в свою чергу впливає на усі напрями діяльності банку. Початковим етапом управління якістю кредитного портфеля є визначення ключових критеріїв, які дозволяють оцінити його якість. Звісно визначенні критерії потрібно згрупувати для комфортного використання. На наступному етапі варто оцінити кредити відповідно до визначених критеріїв та віднести їх до певної групи. Оцінивши якість кредитного портфеля і визначивши його структуру, потрібно з'ясувати, які ж фактори вплинули на них. Ці фактори дозволять раціонально сформувати резерви та впровадити доцільну політику покращення якості кредитного портфеля.

8. Кредитний портфель ПАТ «Альфа-банк» займає найбільшу частку в активах банку і є головною його складовою. Основну вагу кредитного портфеля займають кредити юридичним особам, хоча з кожним роком сума таких кредитів зменшується більше, ніж на 7%. Кредити, надані юридичним особам у 2016 році займають 81,19%, у 2017 році – 79,14% і у 2018 році – 70,04%.

9. Найбільшу частку у структурі кредитного портфеля банку за галузевою ознакою займають фізичні особи. Електроенергетика займає другу позицію і становить 9% (3326211 тис. грн) 01.01.2016 року, 13,8% (4824605 тис. грн) 01.01.2017 року і 12,1% (4429916 тис. грн) 01.01.2018 року. Це свідчить про орієнтацію на фізичних осіб при оцінці якості кредитного портфеля.

10. Протягом аналізованого періоду найбільшу питому вагу у кредитному портфелі банківської установи займали кредити зі строком погашення від 1 місяця до 1 року станом на 01.01.2016 р. і 01.01.2018 р. та кредити від 1 до 5 років станом на 01.01.2017 р. Так, станом на 01.01.2016 року і 01.01.2018 року обсяги кредитної заборгованості строком від 1 місяця до 1 року склали 12084264 тис. грн. (44% у загальному обсязі кредитування) і 11479665 тис. грн (40,67%) відповідно. Станом на 01.01.2016 року обсяги кредитної заборгованості строком від 1 до 5 років – 11168932 тис. грн. (43,58 %). Така статистика свідчить про політику мінімізації ризиків банку.

11. АТ «Альфа-Банк» має досить значну частку непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків. Показник найбільш відчутний у 2017 році (21,21%), а у 2016 році (17,72%), 2018 році (20,38%), що свідчить про наявність проблем у якості кредитного портфелю і необхідність її покращення.

12. Значення коефіцієнта забезпеченості АТ «Альфа-Банк» становить 0,77 у 2016 році, 0,78 у 2017 році та 0,75 у 2018 році, що не більше 1 і говорить про те, що забезпечення по кредитах не покриває основної суми і в майбутньому може призвести до збитків банку. Також банк показує не найкращі показники у захищеності від кредитного ризику, що свідчить про недосконалість політики покриття збитків.

13. В АТ «Альфа-Банк» норматив Н7 на кінець першого кварталу становив 41,38% і динаміка цього норматива змінилася в кращу сторону, таким чином на кінець 3 кварталу 2018 року Н7 становив 37,02%. Порухення нормативу відбулося із-за збільшення курсу у 2014 році і банк поступово налагоджує показник нормативу.

14. Головним недоліком інформаційного забезпечення АТ «Альфа-Банк» є відсутність значної кількості інформації у Річному фінансовому звіті, оскільки вимоги до висвітлення інформації НБУ носять в більшості рекомендаційних характер. Це в свою чергу заважає в повній мірі оцінити якість кредитного портфелю банку.

15. Існуюча методика оцінки якості кредитного портфеля не враховує усі фактори впливу, тому управління кредитним портфелем потребує її вдосконалення. Для цього побудовано модель, яка ґрунтується на бальній системі скорингової оцінки кредитоспроможності позичальника та застави, яка надається в забезпечення з коригуванням на показник DPD. Саме це надасть банкам можливість вдосконалити процес кредитування та мінімізувати ризики.

16. Моделювання є основним методом, який використовується для визначення таких показників, як втрати за кредитами та резерви, що свідчать про якість кредитного портфеля банку. Можна застосовувати наступні моделі: модель частоти переходу, модель покриття втрат, модель PD/LGD, модель «збиткових» рахунків, модель ранніх збитків, модель реструктуризованих позик.

17. Зарубіжний досвід в управлінні якістю кредитного портфеля свідчить про те, що в Україні варто створити комплексну методику оцінки, значно вдосконалити законодавчу базу, розширити діапазон інформаційного забезпечення та виділяти кошти на глибший аналіз кредитного портфеля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітика по портфелю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : \ <http://www.equifax.ru/products/AnalyticalProducts/AnalyticsPortfolio>.
2. Аналіз банківської діяльності: підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 598 с.
3. Аналіз кредитних операцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banking.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/banking/discip/abd/Tema5.pdf>
4. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
5. Банки виправдалися за порушення нормативів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finclub.net/ua/analytics/banky-vypravdalaysia-zaporushennia-normatyviv.html>
6. Банківська статистика: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач, Г. Г. Трофімова. – К.: КНЕУ, 2003. – 162 с.
7. Банківський менеджмент. Конспект лекцій. Частина 2 - В.М.Олійник У двох частинах Суми Видавництво СумДУ 2009 МІНІСТЕРСТВО Освіти і НАУКИ УКРАЇНИ Сумський державний університет
8. Болгар Т. М. Науково-методичні засади побудови моделі оцінки якості кредитного портфеля банку / Т. М. Болгар // Академічний огляд. – 2016. – № 1 (44). – С. 50-59.
9. Бондаренко Л. К. Поняття кредитного портфеля комерційного банку і критерії його конкурентоспроможності / Л. К. Бондаренко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 31–33.

10. Бугель Ю. Поняття кредитного портфеля комерційного банку та необхідність ефективного управління ним / Ю. Бугель // Світ фінансів. – 2011. – Вип. 2. – С. 98–107.
11. Бугель, Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника [Текст] / Ю. Бугель // Банківська справа. - 2009. - № 4. - С. 54-59.
12. Вовк В. Я. Кредитування і контроль: навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 464 с.
13. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К. : Знання, 2008. – 564 с.
14. Гайдаржийська О. М. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком [Електронний ресурс] / О. М. Гайдаржийська, О. Г. Чернікова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. - 2014. - Вип. 38. - С. 47-50. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppei_2014_38_10.pdf.
15. Говоруха С. Підходи до визначення поняття «кредитного портфелю» та аналіз його характеристик / С. Говоруха // Вісник Львівського університету. – 2008. – № 39. – С. 125–127.
16. Грушко В. Оптимізація структури кредитного портфеля комерційного банку // Вісник національного банку України. – 2014.- №2.- с.28-32.
17. Денисенко М. П. Грошово-кредитна діяльність банків : навч. посіб. для ВНЗ / М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, Л. М. Худолій. – К. : ЄУФІМБ, 2004. – 340 с.
18. Дзюблюк О. В. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці / О. В. Дзюблюк // Журнал Європейської економіки. – 2010. – Березень. – Том 9. – С. 108–124.
19. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: Монографія // Дзюблюк О. В. – Тернопіль, 2009. – 316 с.

20. ДСТУ ISO 9000-2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. – Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>
21. Жукова Н.К. Сучасний та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків / Н.К. Жукова, Н.В. Зражевська // Економічний часопис – XXI.-2013.- №1.- с.70-72.
22. Застосування сек'юритизації може залучити значні інвестиції в Україну – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/ECONOMICS/zastosuvannya-sek-yuritizaciyi-mozhe-zaluchiti-znachni-investiciyi-v-ukrayinu-ekspert-249178_.html
23. Калініченко Л.Л. Теоретичні аспекти формування кредитного портфеля банків / Л.Л. Калініченко, Т. Горбунова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №6. – С. 695–698.
24. Коваленко В. В. Розвиток науково-методичних підходів до оцінки проблемних кредитів як складової системи управління проблемними кредитами банку / В. Коваленко, Т. Болгар // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 10. – С. 185–195.
25. Колодізев О. М. Оптимізація кредитного портфеля банку за критеріями прибутковості, ризику та ліквідності / О. М. Колодізев, В. С. Буряк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 1. – С. 19–27.
26. Лісничка Т. В. Удосконалення методики аналізу фінансових результатів / Т. В. Лісничка // Управління розвитком. — 2013. — С.122—124
27. Лобода Д. Л. Актуальні питання стрес-тестування кредитного портфелю банку / Д. Л. Лобода // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy/financial-cash-flow-and-credit>.
28. Лобозинська С.М. Облік і аудит у банку: навч. посіб. / С.М. Лобозинська – Київ : Знання, 2007 . – 630с.

29. Мілай А. О. Кредитно-розрахункові операції : навч. посіб. / А. О. Мілай. – К.: МАУП, 2004. – 204 с.
30. Міщенко В.І. Стратегічні підходи до управління ризиками функціонування нежиттєздатних банків і обслуговування проблемних активів / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – №10(163). – С. 40-45.
31. Панченко І. Методичні підходи до аналізу операцій з формування та розподілу прибутку підприємства: критичний аналіз [Електронний ресурс] / І. Панченко. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecan_2012_10\(4\)_66.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecan_2012_10(4)_66.pdf).
32. Політика організації та функціонування системи ризик - АТ «Альфа-Банк» /Протокол Правління №158 від 21.11.2013 р.
33. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
34. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. №351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
35. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків : Постанова Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00>. (втратило чинність)
36. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка. – [2-ге вид.] – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

37. Принципи управління кредитними ризиками : Базельський комітет з банківського нагляду (Базель, вересень 2000) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/996_035
38. Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України: Постанова Правління НБУ від 15.02.2018 №11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64531765>
39. Про деякі питання діяльності банків : Постанова Правління НБУ від 24.02.2015 р. №129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-15>
40. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління НБУ від 24.10.2011р. №373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>
41. Про затвердження Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України: Постанова Правління НБУ від 01.03.2016р. №129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=24047989>
42. Про іпотечні облігації : Закон України від 22.12.2005 № 3273-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3273-15>
43. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України: Постанова Правління НБУ від 29.12.2015р. №965 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0965500-15>
44. Рейтинг стійкості банків за підсумками 2 квартала 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>

- 45.Річна фінансова звітність «JPMorgan Chase» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jpmorganchase.com/corporate/investor-relations/document/annualreport-2017.pdf>
- 46.Річна фінансова звітність АБ «Укргазбанк» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrgasbank.com/upload/IFRS%20financial%20statements.pdf>
- 47.Річна фінансова звітність АТ «Альфа-Банк» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://alfabank.ua/storage/tb-tree/node/2018/04/27/1524815801_finzvitrnit-abpkf-za-2017pdf.pdf
- 48.Річна фінансова звітність АТ «Альфа-Банк» за 2015-2017 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://alfabank.ua/investor-relations>
- 49.Річна фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oschadbank.ua/upload/iblock/483/SSBU_16fsu_separate.pdf
- 50.Річна фінансова звітність ПАТ «Креді Агріколь Банк » – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://credit-agricole.ua/storage/files/credit-agricole-ar-2016-ukr-1_1501143003.pdf
- 51.Річна фінансова звітність ПАТ «Перший український міжнародний банк» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://about.pumb.ua/Content/CmsFile/ua/.pdf>
- 52.Річна фінансова звітність ПАТ «Таскомбанк» » – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tascombank.com.ua/documents/richnij_zvit_tas_190417.pdf
- 53.Річна фінансова звітність ПАТ КБ «Приватбанк» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://static.privatbank.ua/files/acpbua/Separate%20UKR_PB%202016.pdf
- 54.Розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, за класами боржника [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

- https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=3C94667976C585BA B9AF2EF67275E027?art_id=34661442&cat_id=34798593
55. Сайт JPMorgan Chase – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jpmorganchase.com/>
 56. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 57. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.
 58. Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові: 10000 слів. Правопис. Граматика. Для студентів вузів / О. М. Сліпушко. – К.: Криниця, 1999. – 508 с.
 59. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/42/53396/281511.html>.
 60. Степаненко К. Р. Особливості формування кредитного портфеля банку / К. Р. Степаненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип.7. – С. 111–114.
 61. Стешенко О.Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013.- №42. - с. 327-330.
 62. Тептя О. В. Організація системи управління кредитним портфелем у комерційному банку / О. В. Тептя // Вісник ХНУ. Економічні науки. – 2009. – № 5. – Т. 2. – С. 141–144.
 63. Тисячна Ю. С. Методичні підходи до оцінки якості кредитного портфеля банку [Електронний ресурс] / Ю. С. Тисячна // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_1_42.
 64. Універсальний словник-енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/29/53396/10271.html>
 65. Циганюк Д. Л. Конспект лекцій з дисципліни «Аналіз банківської діяльності» [Електронний ресурс] / Д.Л. Циганюк. – Режим доступу :

http://banking.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/banking/discip/abd/2017/Lekcii_abd_f_17.pdf

66. Farm credit administration [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.fca.gov/download/lpmfortheweb.pdf>
67. Loan loss provisioning of a retail portfolio - an example from RBI AG [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://siteresources.worldbank.org/EXTCENFINREPREF/Resources/4152117-1270824012230/69541884036219272_46/day2_6.pdf.
68. Modelling credit losses of a retail portfolio [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2015/3/263411426611971220/Deyan-Ivanov-Modelling-credit-losses-of-a-retail-portfolio.pptx>.
69. Paul. Stress-testing in a value at risk framework // Journal of Derivatives. – 2009. – Vol. 24.
70. Sturges, H. (1926). The choice of a class-interval. J. Amer. Statist. Assoc., 21, pp. 65–66.
71. Авсейко М. Н. Методика оценки и сравнения качеств кредитных портфелей банков [Электронный ресурс] / М. Н. Авсейко // Банковский вестник. – 2008. – № 31. – Режим доступа : <https://www.nbrb.by/bv/articles/1514.pdf>.
72. Андросов А. Банковские слияния и поглощения / А. Андросов // Банковский аудитор. – 2009. – № 11. – С. 5–7.
73. Бархатов И.А. Методы прогнозирования рисков розничных портфелей [Электронный ресурс] / Бархатов И.А. // Банковский ритейл. – 2010. – № 1. – Режим доступа : http://www.reglament.net/bank/retail/2010_1_article.
74. Батракова Л. Г. Анализ процентной политики коммерческого банка : учеб. пособ. / Л. Г. Батракова. – М. : Логос, 2002. – 152 с.
75. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия // И. А. Бланк, М.: Эльга, 2004. – 564 с.

- 76.Бражников А. С. Методы оценки качества кредитного портфеля коммерческого банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economicus.ru/banki/64-kreditnyi-portfelbanka.ht>.
- 77.Войтишек А. В. Основы метода Монте-Карло : Учеб.пособие / Войтишек А. В. – Новосиб. гос. ун-т. – Новосибирск : НГУ, 2010. – 256 с.
78. Гаврилова А. Н. Управление финансами организаций :Учебно-методическое пособие / А. Н. Гаврилова, Е. Ф. Сысоева(ред.). – Воронеж, 2002. – 317 с.
79. Киселев В. В. Управление банковским капиталом : теория и практика / В. В. Киселев. – М. : Логос, 1997. – 248 с.
- 80.Коробова Г.Г. Банковское дело: навч. посіб. / Г.Г. Коробова. - М.: Економість, 2010. – 751 с.
- 81.Кравцова Г. И. Организация деятельности коммерческих банков / Г. И. Кравцова, М. К. Василенко, О. В. Купчинова. – Минск : БГЭУ, 2007. – 478 с.
82. Краткий экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2001 г. – 1088 с.
83. Лаврушин О.И. Банковское дело : учеб. для студ. вузов / О. И. Лаврушин, И. Д. Мамонова, Н. И. Валенцева ; под ред. О. И. Лаврушина. – М. : КНОРУС, 2006. – 528 с.
84. Петрова, Г. И. Терминологический словарь-справочник: экономика, маркетинг, менеджмент. Н-Я. / Г.И. Петрова, А.Ю. Петров. - Litres, 2017. – 580 с.
85. Платонов В. В. Банковское дело: стратегическое руководство / В. В. Платонов, М. Р. Хиггинс. – [2-е изд.] – М. : Консалтбанк, 2001. – 518 с.
86. Современный экономический словарь / под ред. Б. А. Райзберга, Л. Ш. Лозовского, Е. Б. Стародубцевой. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 496 с.
87. Тематический обзор практик андеррайтинга и выдачи ипотечных кредитов. Отчет по итогам экспертного обзора 17 марта 2011 г. Совет по

финансовой стабильности. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ahml.ru/common/img/uploaded/files/participants/analytics/otchet_mark_hous/obzor_prakt_underr_i_ip_kredit_17.03.2011.pdf.

88. Челноков В. А. Банки та банковские операции : учеб. пособ. / В. А. Челноков. – М. : Высшая школа, 2008 – 296 с.
89. Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций / А. С. Шапкин. – М.: Дашков и Ко, 2003. – 544 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Підходи науковців до трактування поняття «кредитний портфель»

Автор	Визначення
В. Вовк [12, с. 343]	це сукупність кредитів, наданих банком на певну дату з метою одержання доходу у вигляді відсотків.
Л. Батракова [74, с. 45]	це результат діяльності банку з надання кредитів, який включає в себе сукупність всіх виданих банком кредитів за певний період часу.
С. Говоруха [15, с. 125]	сукупність засобів, розміщених у формі кредитів з визначеним терміном функціонування, розміром та якістю.
О. Лаврушин, І. Мамонова, [83, с. 99]	це сукупність виданих кредитів, які класифікуються на основі критеріїв, пов'язаних з різними факторами кредитного ризику або способами захисту від нього.
В. Платонов, М. Хіггінс [85, с. 183]	становлять залишки коштів за балансовими рахунками за короткостроковими, довгостроковими і простроченими кредитами.
М. Денисенко [17, с. 108]	це заборгованість за кредитними операціями.
А. Герасимович [2, с. 192], Л. Примостка [36, с. 231]	структурований певним чином сукупний обсяг кредитних вкладень банку, тобто це характеристика структури і якості виданих кредитів, класифікованих за найважливішими критеріями.
О. Криклій, І. Сало [57, с. 176]	сукупність кредитів наданих банком на певну дату, яка характеризує величину капіталу, вкладеного банком в кредитні операції.
А. Андросов [72, с. 5]	це кредитна заборгованість, яка містить у собі кредити, видані і досі не погашені, а також частина прострочених відсотків по позичках за період менше 30 днів.
Ю. Бугель [10, с. 101]	сукупність наданих банком позичок, що сформована з метою отримання прийнятного рівня доходу та забезпечення платоспроможності банку при мінімальному рівні кредитного ризику.
Г. Кравцова [81, с. 205]	це сукупність залишків боргу за активними кредитними операціями на певну дату.
В. Челноков [88, с. 87]	відображає вибір напрямків кредитних вкладень залежно від їх прибутковості та ступеня ризику.
В. Кисельов [79, с. 136]	це характеристика структури й якості виданих кредитів, класифікованих по певним критеріям (сукупність вимог банку по наданих кредитах).
К. Степаненко [60, с. 112]	це інструмент управління активними операціями банку, метою здійснення яких є підвищення прибутку, ефективності діяльності, що досягається шляхом надання позичок за різними напрямками кредитування з урахуванням вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду.
Л. Бондаренко [9, с. 31]	це економічно обґрунтована й структурна сукупність кредитних угод і кредитних зобов'язань, яка є результатом цілеспрямованих управлінських рішень, прийнятих відповідно до вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду.

Характеристика функцій кредитного портфеля банку [80]

Функції	Зміст функцій
Розподільча та перерозподільча функції	Розподіл та перерозподіл позикового капіталу банківською установою за суб'єктами отримання кредитів в процесі реалізації кредитних операцій
Функція заміщення грошей кредитними операціями	Утворення додаткового платоспроможного попиту банківською установою за рахунок кредитів, що перешкоджає розвитку кризових явищ внаслідок інфляції та надвиробництва шляхом видачі кредитів
Функція об'єднання кредитів	Сукупність вимог банку за наданими кредитами
Функція мінімізації кредитного ризику	Забезпечення повернення кредитів шляхом проведення постійного моніторингу виданих кредитів
Функція розширення та диверсифікації доходної бази банку	Забезпечення високих темпів росту капіталу та доходів банку в процесі реалізації кредитних операцій

Додаток В

Система показників для дослідження масштабів, динаміки та структури кредитного портфеля банку*

№ з/п	Показники	Формула розрахунку	Значення складових	Економічна інтерпретація
1	Коефіцієнт частки кредитів у загальних активах банку	$\frac{КП}{А}$	КП – величина кредитних вкладень (після вирахування резервів); А – обсяг активів банку	показує частку кредитів у загальних активах банку і характеризує його кредитну активність. Зростання показника свідчить про зменшення диверсифікації та підвищення ризикованості активних банківських операцій. Оптимальні значення: $\leq 0,4/05-06$
2	Абсолютний приріст (A_Y)	$Y_1 - Y_0$	Y_1, Y_0 – обсяг показника у звітному та базовому періодах	показує на скільки одиниць у звітному періоді порівняно з базисним змінився показник
3	Темп зростання (T_p)	$Y_1/Y_0 * 100\%$	Y_1, Y_0 – обсяг показника у звітному та базовому періодах	скільки відсотків від показника базисного періоду складає показник звітного періоду
4	Темп приросту (T_{np})	$(Y_1 - Y_0)/Y_0 * 100\%$	Y_1, Y_0 – обсяг показника у звітному та базовому періодах	на скільки відсотків змінився показник у звітному періоді порівняно з базисним
5	Частка (d)	$Y_i / \sum Y * 100$	Y_i – обсяг i -го показника; $\sum Y$ – загальний обсяг показників	визначає частку окремого виду показника у загальному обсязі ($y\%$)
6	Приріст частки (Δd)	$d_1 - d_0$	d_1, d_0 – частка показника у загальному обсязі у звітному та базовому періодах	на скільки процентних пунктів змінилась питома вага певного виду показника у загальному обсязі у звітному періоді порівняно з базисним
7	Роль окремого показника у формуванні загального приросту	$\Delta Y_i / \sum Y_0 * 100\%$	ΔY_i – абсолютний приріст i -го показника; $\sum Y_0$ – загальний обсяг показників у базовому періоді	визначає частку ($y\%$) приросту за рахунок i -го показника у загальному прирості

*Примітка: складено авторами на основі джерел [88; 6; 31]

Додаток Г

Система показників для проведення оцінки якості кредитного портфеля банку*

№ з/п	Показники	Формула розрахунку	Значення складових	Економічна інтерпретація та значення, що характеризує допустимий ризик
1	2	3	4	5
Показники ризикованості кредитного портфеля				
1	Сукупний ризик кредитного портфеля (σ_p)	$\sum_{i=1}^n d_i * \sigma_i$	d_i – частка i -ї групи кредитів у кредитному портфелі; σ_i – ризик i -ї групи кредитів у кредитному портфелі	Визначає середньозважений рівень ризику кредитних вкладень банку. Чим більше σ_p , тим вищий рівень ризику кредитного портфеля
2	Коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик	$\frac{П_{зв.кл.}}{КП}$	$П_{зв.кл.}$ – зважені класифіковані позики; $КП$ – величина кредитних вкладень	Характеризує ризиковість кредитних вкладень банку. Чим вище значення цього показника, тим більш ризикованими є вкладення банку
3	Середнє квадратичне відхилення розподілу дохідності (σ)	$\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (r_i - \bar{r})^2}$	r_i – дохідність i -того кредитного вкладення; $\bar{r}$ – середня дохідність кредитних вкладень; n – кількість кредитів у кредитному портфелі	Показує ризик недоотримання доходу банком. Чим вище значення σ , тим більший рівень ризику недоотримати доходи
4	Коефіцієнт загальної галузевої диверсифікації кредитних активів	$\frac{\sum_{i=1}^n D_i * O_i}{\sum_{i=1}^n O_i}$	D_i – частка заборгованості за кредитами, наданими i -галузі, в кредитному портфелі; O_i – обсяг заборгованості за кредитами, наданими i -галузі; n – кількість галузей	Характеризує ступінь галузевої диверсифікації кредитного портфеля. Чим менше його значення, тим більш диверсифікованим є кредитний портфель

Продовження дод. Г

5	Коефіцієнт диверсифікації кредитних вкладень	$\frac{O_i}{O_{\text{кп}}}$	O_i – обсяг заборгованості за кредитами, наданими i -галузі; $O_{\text{кп}}$ – обсяг кредитного портфеля	Визначає рівень галузевої диверсифікації кредитного портфеля. Значення, що характеризує допустимий ризик має становити не більше 0,4
6	Коефіцієнт концентрації кредитів за виданими сумами	$\frac{O_{10}}{O_{\text{кп}}}$	O_{10} – обсяг кредитів 10 найбільших позичальників; $O_{\text{кп}}$ – обсяг кредитного портфеля	Показує, наскільки портфель великих кредитів рівномірно розподілений за обсягами заборгованості позичальників. Оптимальне значення не більше 0,25
7	Коефіцієнт географічної концентрації кредитів банку	$\frac{O_{\text{обл}}}{O_{\text{кп}}}$	$O_{\text{обл}}$ – обсяг кредитів, наданих за межі області розташування банку; $O_{\text{кп}}$ – обсяг кредитного портфеля	Показує рівень географічного розподілу кредитних вкладень банку. Значення, що характеризує допустимий ризик має бути не більше 0,1
8	Схильність до процентного ризику	$\frac{КП_{\text{плав}} - Д_{\text{плав}}}{КП}$	$КП_{\text{плав}}$ – обсяг кредитного портфеля з плаваючими процентними ставками; $Д_{\text{плав}}$ – обсяг залучених депозитів з плаваючими процентними ставками; $КП$ – величина кредитних вкладень	Характеризує повноту обліку банком структури ресурсної бази по типу процентної ставки при формуванні кредитного портфеля. Якщо значення даного показника близьке до нуля, то це говорить про грамотну політику банку з формування структури кредитного портфеля за типом відсоткової ставки. Якщо ж значення показника наближається до 1, то це свідчить про наявність значного ризику погіршення фінансового результату роботи банку
9	Історичний ризик	$\frac{К_{\text{пробл іст}}}{КП}$	$К_{\text{пробл іст}}$ – залишок заборгованості за кредитами клієнтам із негативною кредитною історією; $КП$ – величина кредитних вкладень	Характеризує ймовірність погіршення якості кредитного портфеля з погляду кредитного ризику. Чим менше значення даного показника, тим менша вірогідність погіршення якості кредитного портфеля у майбутньому

Продовження дод. Г

Показники проблемності кредитного портфеля				
10	Частка недіючих кредитів в кредитному портфелі банку	$\frac{K_{\text{недіюч}}}{\text{КП}}$	$K_{\text{недіюч}}$ – обсяг недіючих кредитів; КП – величина кредитних вкладень	Покликаний виявляти проблеми якості активів у кредитному портфелі банку. Підвищення частки може вказувати на погіршення якості кредитного портфеля
11	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	$\frac{K_{\text{недіюч}}}{\text{ВК}}$	$K_{\text{недіюч}}$ – обсяг недіючих кредитів; ВК – власний капітал банку	Віддзеркалює здатність капіталу банку витримати збитки, пов'язані з недіючими кредитами. Підвищення показника є негативним явищем
12	Частка проблемних кредитів в середньомісячному прибутку банку	$\frac{K_{\text{пробл}}}{\bar{\Pi}}$	$K_{\text{пробл}}$ – обсяг проблемних кредитів; $\bar{\Pi}$ – середньомісячний прибуток банку за останні 12 місяців	Характеризує рівень втрат банку по відношенню до його середньомісячного прибутку. Чим вище значення даного показника, тим істотніше будуть наслідки для банку у випадку матеріалізації прийнятого на себе кредитного ризику
13	Коефіцієнт прострочених позик	$\frac{\Pi_{\text{простр.}}}{\text{КП}}$	$\Pi_{\text{простр.}}$ – позики з простроченою виплатою процентів та основної суми боргу; КП – величина кредитних вкладень	Вказує на частку позик, виплати за якими були невчасно погашені, та на ті, які не були погашені взагалі. Високий процент свідчить про погіршення кредитної діяльності банку та про можливі значні збитки в перспективі. Значення, що характеризує допустимий ризик – не більше 0,10
14	Частка простроченої заборгованості в загальному обсязі заборгованості на основі середніх залишків	$\frac{\bar{Z}_{\text{простр}}}{\bar{Z}_{\text{заг}}}$	$\bar{Z}_{\text{простр}}$ – середні залишки на рахунках простроченої кредитної заборгованості; $\bar{Z}_{\text{заг}}$ – середні залишки за кредитними рахунками в цілому	

Продовження дод. Г

15	Частка кредитів, які не приносять доходу в кредитному портфелі	$\frac{K_{нд}}{КП}$	$K_{нд}$ – величина наданих банком кредитів, що не приносять доходу; КП – величина кредитних вкладень	Відображає ефективність власне кредитної політики і дієвість системи заходів банку щодо управління кредитним ризиком, ефективність процентної політики, здатної забезпечити прийнятний рівень доходності за всіма видами кредитних вкладень, здійснюваних банком
16	Коефіцієнт збитковості позик	$\frac{З_{п.}}{КП}$	$З_{п.}$ – збитки за позиками; КП – величина кредитних вкладень	Визначає частину позик, які за певний період призвели до збитку. Зростання цього показника може свідчити про погіршення політики дотримання допустимого рівня ризику
Показники захищеності кредитного портфеля				
17	Коефіцієнт забезпечення кредитів	$\frac{З_{кр.}}{КП}$	$З_{кр.}$ – загальна сума забезпечення кредитів (застава, гарантії, страхування тощо); КП – величина кредитних вкладень	Характеризує ступінь захищеності банку від втрат за позиками за рахунок зовнішніх факторів, таких як гарантії, застава майна, страхування, поручительство. Чим менше його значення, тим вища якість кредитного портфеля банку. Якщо значення показника більше 1, то це свідчить про те, що суми забезпечення вистачає на покриття як основної суми боргу, так і процентів, і якщо значення показника менше 1, то навпаки
18	Коефіцієнт обсягу кредитного портфеля на 1 гривню забезпечення кредитів	$\frac{КП}{З_{кр.}}$	КП – величина кредитних вкладень; $З_{кр.}$ – загальна сума забезпечення кредитів (застава, гарантії, страхування тощо)	Показує, яка сума кредитних вкладень припадає на 1 грн. забезпечення кредитів. Значення, що характеризує допустимий ризик – не більше 0,9
19	Коефіцієнт покриття позик власним капіталом	$\frac{ВК}{КП}$	ВК – власний капітал банку; КП – величина кредитних вкладень	Вказує на те, яка частина кредитного портфелю покривається за рахунок власного капіталу. Зростання даного коефіцієнта свідчить про те, що посилюється захищеність кредитів власним капіталом

Продовження дод. Г

20	Коефіцієнт покриття класифікованих кредитів	$\frac{П_{зв.кл.}}{ВК}$	$П_{зв.кл.}$ – зважені класифіковані позики; ВК – власний капітал банку	Комплексно характеризує якість кредитного портфелю з погляду ризику в сукупності з його захищеністю власним капіталом. Підвищення цього коефіцієнта в динаміці вважається негативним явищем і свідчить про підвищення ймовірності збитків у майбутньому
21	Коефіцієнт захищеності кредитів	$\frac{Р_{зб.}}{КП}$	$Р_{зб.}$ – резерв на покриття збитків за позиками; КП – величина кредитних вкладень	Характеризують рівень захищеності банку від кредитного ризику, даючи змогу оцінити ефективність кредитної політики з точки зору сформованих резервів, які можуть бути спрямовані на покриття можливих збитків за кредитними операціями банку, а відтак вказують на надійність його кредитного портфеля загалом
22	Коефіцієнт покриття збитків за кредитами	$\frac{Р_{зб.}}{П_{зб.}}$	$Р_{зб.}$ – резерв на покриття збитків за позиками; $П_{зб.}$ – збиткові позики	
23	Коефіцієнт забезпечення прострочених кредитів резервами	$\frac{П_{простр.}}{Р_{зб.}}$	$П_{простр.}$ – позики з простроченою виплатою процентів та основної суми боргу; $Р_{зб.}$ – резерв на покриття збитків за позиками	
24	Коефіцієнт забезпечення збиткових кредитів	$\frac{З_{кр.}}{С_{п}}$	$З_{кр.}$ – кредитне забезпечення за збитковими позиками; $С_{п}$ – чисті списання	Свідчить про ступінь захищеності банку від збитків за позиками з урахуванням тенденції збитковості кредитного портфеля, яка склалася
25	Ступінь повноти формування резерву	$\frac{Р_{зб.факт}}{Р_{зб.розн}}$	$Р_{зб.факт}$ – фактично створений резерв; $Р_{зб.розн}$ – розрахункова сума резерву, виходячи з кредитного ризику	Показує, наскільки фактично створений резерв відповідає резерву, що має бути сформований відповідно до сум фактичної кредитної заборгованості за групами ризику та встановленого рівня резерву

Продовження дод. Г

Показники дохідності кредитного портфеля				
26	Коефіцієнт дохідності кредитного портфеля	$\frac{ПД + КД}{КП}$	ПД – процентні доходи від надання кредитів; КД – комісійні доходи від надання кредитів; КП – середня за період величина кредитних вкладень	Характеризує дохідність вкладень у кредитний портфель і показує, скільки банк отримує доходів з кожної гривні виданих кредитів
27	Дохідність активів за рахунок кредитних операцій	$\frac{ПД}{\bar{A}}$	ПД – процентні доходи від надання кредитів; $\bar{A}$ – середній розмір активів за період	Характеризує внесок кредитних операцій у загальну дохідність активів. За високої частки кредитів у загальних активах його значення наблизитиметься до значення першого коефіцієнта — дохідності кредитних вкладень.
28	Частка процентних доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів банку	$\frac{ПД}{\sum D}$	ПД – процентні доходи від надання кредитів; $\sum D$ – загальна сума доходів банку	Характеризує частку доходів, отриманих банком від надання кредитів, у загальних доходах банку від інших активних операцій. Якщо даний коефіцієнт вищий коефіцієнта питомої ваги кредитів у дохідних активах, це свідчить про те, що ефективність кредитних операцій вища, ніж ефективність інших банківських операцій
29	Чиста процентна маржа	$\frac{ПД - ПВ}{КП}$	ПД – процентні доходи від надання кредитів; ПВ – процентні витрати по залученню ресурсів; КП – величина кредитних вкладень	Показує скільки процентного прибутку припадає на одну гривню розміщених у кредитний портфель ресурсів. Банк працює ефективно, якщо значення показника не менше 4,5%. Зниження чистої процентної маржі нижче 4% сигналізує про можливість банкрутства
30	Прибутковість кредитних вкладень	$\frac{Приб_{кр}}{КП}$	Приб _{кр} – прибуток від кредитних вкладень; КП – середня за період величина кредитних вкладень	Показує скільки отримано прибутку від кредитних операцій на кожну гривню, вкладену в кредитні операції. Зростання показника прибутковості кредитних операцій вищими темпами порівняно зі зростанням показника дохідності кредитних операцій свідчить про підвищення ефективності кредитних вкладень

Продовження дод. Г

31	Коефіцієнт співвідношення процентних витрат і процентних доходів	$\frac{ПВ}{ПД}$	ПД – процентні доходи від надання кредитів; ПВ – процентні витрати по залученню ресурсів	Характеризує ефективність відсоткової політики банку. Оптимальне значення – не більше 0,7. Зниження даного показника є позитивним явищем.
32	Чистий спред	$\frac{ПД}{КП} * 100\% - \frac{ПВ}{Деп} * 100\%$	ПД – процентні доходи від надання кредитів; КП – величина кредитних вкладень; ПВ – процентні витрати по залученню ресурсів; Деп – залучені депозити	Характеризує різницю між ціною придбання ресурсів та їх розміщенням у дохідні активи (у кредитний портфель). Зниження спреда процентних ставок за кредитами і депозитами може свідчити про відсутність в банку інструментів з управління ризиком зміни вартості ресурсів, базисним ризиком, ризиком права вибору. Оптимальне значення – не менше 1,25 %. Значення < 0% свідчить про збиткову діяльність.
33	Прибутковість кредитного портфеля (r_p)	$\sum_{i=1}^n d_i * r_i$	d_i – частка і-ї групи кредитів у кредитному портфелі; r_i – дохідність і-ї групи кредитів у кредитному портфелі	Визначає середньозважену прибутковість кредитних вкладень банку.
Показники руху та оборотності кредитного портфеля				
34	Коефіцієнт надання кредитів	$\frac{K_{над}}{З_k}$	$K_{над}$ – кредити, надані протягом звітного періоду; $З_k$ – залишок кредитної заборгованості на кінець звітного періоду	Визначає питому вагу нових кредитів відносно залишку кредитної заборгованості на кінець звітного періоду та показує відсоток заборгованості банку, що не має руху та переходить з кварталу в квартал. Якщо коефіцієнт < 1, то це є свідченням наявності проблеми погашення кредитів, виданих у попередньому періоді.

Продовження дод. Г

35	Коефіцієнт погашення кредитів	$\frac{K_{\text{пог}}}{Z_{\text{п}} + K_{\text{над}}}$	$K_{\text{пог}}$ – кредити, погашені протягом звітного періоду; $K_{\text{над}}$ – кредити, надані протягом звітного періоду; $Z_{\text{п}}$ – залишок кредитної заборгованості на початок звітного періоду	Визначає частку погашених кредитів відносно залишку кредитної заборгованості на початок звітного періоду та обсягу нових кредитів. Перебуває в межах 0–1. Чим ближче до 1, тим більша частка кредитів була погашена за період.
36	Співвідношення дебетових та кредитових оборотів за період	$\frac{DO_{\text{кр}}}{KO_{\text{кр}}}$	$DO_{\text{кр}}$ – дебетовий оборот за кредитним рахунком за період; $KO_{\text{кр}}$ – кредитовий оборот за кредитним рахунком за період	Показує співвідношення між видачою та поверненням кредитів. Якщо дебетовий оборот значно перевищує кредитовий, то це свідчить про небезпечну політику банку з нарощування видачі кредитів за поганого їх повернення.
37	Швидкість обертання кредитів (N)	$\frac{KO_{\text{кр}}}{\bar{Z}}$	$KO_{\text{кр}}$ – кредитовий оборот за кредитним рахунком за період; $\bar{Z}$ – середній залишок заборгованості на кредитних рахунках за період	Показує кількість оборотів кредитних коштів за період
38	Тривалість одного обороту в днях (t)	$\frac{\bar{Z} * D_{\text{н}}}{KO_{\text{кр}}}$	$KO_{\text{кр}}$ – кредитовий оборот за кредитним рахунком за період; $\bar{Z}$ – середній залишок заборгованості на кредитних рахунках за період; $D_{\text{н}}$ – кількість днів в періоді	Показує за скільки днів кредити проходять повний оборот. Із зростанням швидкості обертання тривалість одного обороту зменшується.
39	Частка несвоєчасно повернених кредитів	$\frac{KO_{\text{кр.простр}}}{KO_{\text{кр.заг}}}$	$KO_{\text{кр.простр}}$ – кредитовий оборот за рахунками простроченої кредитної заборгованості; $KO_{\text{кр.заг}}$ – кредитовий оборот за кредитними рахунками в цілому	Характеризує частку кредитів, що були прострочені та повернені несвоєчасно у загальному обсязі погашених кредитів.

Закінчення дод. Г

40	Додаткове вивільнення або залучення кредитних ресурсів	$(t_1 - t_0) * \frac{КО_{кр}}{Дн}$	КО _{кр} – кредитовий оборот за кредитними рахунками за період; Дн – кількість днів в періоді; t ₁ , t ₀ – тривалість одного обороту у звітному та базисному періодах	Показує додаткове умовне залучення (вивільнення) кредитних коштів за рахунок зміни тривалості одного обороту.
Показники ліквідності кредитного портфеля				
41	Готовність банку до раптового відтоку ресурсів	$\frac{Д_{нас} + МБК_{залуч}}{А_{до 7 дн}}$	Д _{нас} – обсяг залучених депозитів домогосподарств; МБК _{залуч} – обсяг залучених міжбанківських кредитів; А _{до 7 дн} – обсяг кредитних активів, що можуть бути перетворені в грошові кошти протягом 7 днів	Характеризує ступінь готовності банку до панічних настроїв серед вкладників, які супроводжуються масовим відтоком коштів з банків. Чим вище його значення, тим менш підготовленим є банк до кризових ситуацій.

*Примітка: складено автором на основі джерел [25;18;71;2;6;3;13;24;27;65]

Додаток Е

Результати апробації показників діагностики кредитного портфеля за матеріалами окремих банків України за 2016-2018 рр. (станом на 01.01.)*

Назва показника	Значення банків станом на 01.01 відповідного року																	
	З державним капіталом						З приватним капіталом						З іноземним капіталом					
	Приватбанк			Ощадбанк			ПУМБ			Таскомбанк			Креди Агріколь Банк			Альфа-банк		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Показники ризикованості кредитного портфеля																		
Коефіцієнт загальної галузевої диверсифікації кредитних активів	0,15	0,23	0,65	0,19	0,18	0,17	0,16	0,16	0,15	0,20	0,21	0,18	0,26	0,28	0,23	0,20	0,16	0,14
Коефіцієнт концентрації кредитів за виданими сумами	0,23	0,23	0,23	0,49	0,51	0,47	0,39	0,42	0,39	0,41	0,37	0,31	0,31	0,39	0,35	-	-	-
Показники проблемності кредитного портфеля																		
Частка недіючих кредитів в кредитному портфелі банку	0,09	0,07	0,88	0,24	0,34	0,63	0,21	0,23	0,25	0,04	0,02	0,15	0,11	0,12	0,15	0,18	0,21	0,20
Частка проблемних кредитів в середньомісячному прибутку банку	438,03	- 2,10	- 85,44	- 63,53	314,76	1055,07	- 114,58	483,16	240,87	5998,95	10864,10	18,14	107,28	65,88	14,56	- 54,19	- 36,56	136,50

Продовження дод. Е

Коефіцієнт прострочених позик	0,14	0,14	0,77	0,58	0,46	0,59	0,45	0,42	0,38	0,16	0,98	0,07	0,24	0,23	0,07	0,31	0,36	0,26
Частка кредитів, які не приносять доходу, в кредитному портфелі	0,41	0,91	1,71	0,71	0,73	0,49	0,43	0,41	0,52	0,16	0,04	0,18	0,20	0,21	0,22	0,27	0,29	0,39
Показники захищеності кредитного портфеля																		
Коефіцієнт забезпечення кредитів	0,78	0,12	0,06	0,69	0,14	0,55	0,51	0,57	0,75	1,14	1,31	0,85	0,71	0,77	0,81	0,77	0,78	0,75
Коефіцієнт обсягу кредитного портфеля на 1 гривню забезпечення кредитів	1,28	8,69	17,38	1,46	7,21	1,81	1,95	1,74	1,33	0,88	0,76	1,18	1,42	1,30	1,23	1,29	1,28	1,33
Коефіцієнт покриття позик власним капіталом	0,13	0,00	0,10	0,07	0,14	0,24	0,10	0,12	0,15	0,12	0,12	0,08	0,13	0,13	0,15	0,07	0,09	0,11
Коефіцієнт захищеності кредитів	0,13	0,81	0,84	0,40	0,43	0,42	0,12	0,11	0,23	0,08	0,06	0,07	0,17	0,19	0,10	0,26	0,27	0,23
Коефіцієнт забезпечення прострочених кредитів резервами	1,09	0,17	1,02	1,44	1,07	1,66	3,68	3,79	1,54	1,96	15,56	14,15	1,40	1,26	0,96	1,21	1,32	0,87

Продовження дод. Е

Показники дохідності кредитного портфеля																		
Коефіцієнт дохідності кредитного портфеля	0,14	0,15	0,16	0,17	0,17	0,19	0,14	0,14	0,20	0,17	0,15	0,18	0,17	0,15	0,17	0,15	0,15	0,20
Дохідність активів за рахунок кредитних операцій	0,12	0,16	0,10	0,12	0,09	0,08	0,14	0,11	0,11	0,14	0,11	0,12	0,12	0,10	0,09	0,13	0,14	0,11
Частка процентних доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів банку	35,87	-0,2	-0,98	-1,55	7,35	27,86	-2,99	13,74	0,56	521,54	142,38	11,02	6,49	3,53	2,52	-2,10	-1,31	9,00
Чиста процентна маржа	0,01	0,02	0,03	0,05	0,05	0,04	0,06	0,06	0,08	0,06	0,05	0,07	0,12	0,10	0,06	0,03	0,05	0,08
Коефіцієнт співвідношення процентних витрат і процентних доходів	0,91	0,88	0,75	0,68	0,69	0,72	0,59	0,58	0,44	0,69	0,66	0,54	0,29	0,35	0,33	0,70	0,67	0,49
Чистий спред	-8,22	-7,3	-1,24	-8,44	-3,37	-0,04	-6,02	-3,05	-1,50	-0,62	1,71	-1,05	7,97	6,91	-1,29	-10,78	-3,90	-1,26

Продовження дод. Е

Показники динаміки кредитного портфеля																		
Частка кредитів у загальних активах банку, од.	0,7	0,2	0,15	0,40	0,30	0,32	0,70	0,60	0,55	0,70	0,70	0,75	0,60	0,50	0,63	0,60	0,70	0,57
Абсолютний приріст частки, од.	-	-0,5	-0,05	-	-0,1	0,02	-	-0,1	-0,05	-	0	0,05	-	-0,1	0,13	-	0	-0,13
Темп зростання КП (Т _р),%	-	29,0	75,2	-	76,1	106,2	-	79,7	91,3	-	93,7	107,3	-	87,2	125,3	-	101,5	81,5
Темп приросту КП (Т _{пр}), %	-	-70,9	-24,8	-	-23,9	6,2	-	-20,4	-8,7	-	-6,3	7,3	-	-12,8	25,3	-	1,5	-18,5

*Примітка: розраховано авторами на основі джерел [53;46;49;51;52;50;47]

Додаток Ж

Показники руху та оборотності кредитних портфелів окремих банків України за червень-вересень 2018 р.*

Назва показника	Значення банків станом на 01.2018 відповідного місяця																							
	З державним капіталом								З приватним капіталом								З іноземним капіталом							
	Приватбанк				Ощадбанк				ПУМБ				Таскомбанк				Креди Агріколь Банк				Альфа-банк			
	червень	липень	серпень	вересень	червень	липень	серпень	вересень	червень	липень	серпень	вересень	червень	липень	серпень	вересень	червень	липень	серпень	вересень	червень	липень	серпень	вересень
Коефіцієнт надання кредитів	26,9	26,0	25,2	24,6	1,0	2,8	0,0	0,4	0,3	0,3	0,2	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	2,0	2,2	2,7	2,0	0,3	0,3	0,3	0,3
Коефіцієнт погашення кредитів	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5	0,8	0,2	0,3	0,1	0,4	0,2	0,3	0,2	0,4	0,2	0,2	0,7	0,7	0,7	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2
Співвідношення дебетових та кредитових оборотів	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,2	1,0	1,0	0,9	1,2	1,1	1,0	0,6	1,0	1,2	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2
Швидкість обертання кредитів (N)	26,7	26,4	25,7	26,0	1,0	2,7	0,2	0,4	0,2	0,5	0,2	0,4	0,3	0,5	0,3	0,3	2,0	2,2	2,8	2,0	0,2	0,3	0,3	0,3
Тривалість одного обороту в днях (t)	1	1	1	1	31	11	175	84	144	67	152	69	90	61	99	119	15	14	11	15	126	104	106	116
Додаткове вивільнення /залучення кредитних ресурсів, млрд. грн.	-	0,3	0,2	-0,4	-	-110,3	52,9	-61,5	-	-19,1	12,9	-28,5	-	-5,1	4,2	1,8	-	-0,8	-5,4	5,5	-	-6,0	0,4	2,7

*Примітка: розраховано авторами за даними оборотно-сальдових балансів банків з офіційного сайту НБУ

Додаток Е

Таблиця Е.1

Приклад матриці міграцій

Статус прострочення на кінець періода	Статус прострочення на початок звітного періоду						
Сума по полю Активні кредити, #	0 днів	1-30 днів	31-60 днів	61-90 днів	91-180 днів	181-365 днів	365+ днів
0 днів	97,56%	42,75%	15,70%	8,05%	10,83%	8,97%	3,55%
1-30 днів	2,41%	23,02%	8,08%	3,36%	1,79%	0,56%	0,11%
31-60 днів	0,00%	33,10%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
61-90 днів	0,00%	1,13%	70,08%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
91-180 днів	0,00%	0,00%	6,15%	88,59%	58,81%	0,00%	0,00%
181-365 днів	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	28,58%	75,98%	0,00%
365+ днів	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	14,49%	96,34%

*Примітка: складено авторами на основі [1]

Таблиця Е.2

Приклад «вінтажної» таблиці

Індикатор Recovery	30.09.2017	31.10.2017	30.11.2017	31.12.2017	31.01.2018	28.02.2018	31.03.2018	30.04.2018	31.05.2018	30.06.2018	31.07.2018	31.08.2018	30.09.2018
4	0,00%	0,09%	0,00%	0,00%	0,13%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,19%	0,00%	0,00%	0,00%
5	0,74%	2,04%	2,58%	1,60%	1,51%	1,22%	0,88%	1,19%	0,54%	1,55%	1,08%	1,84%	0,53%
6	2,69%	4,47%	4,52%	2,60%	3,47%	2,25%	2,28%	1,75%	2,02%	2,61%	3,63%	1,77%	2,74%
7	4,89%	6,91%	5,25%	5,72%	5,04%	4,09%	3,33%	4,21%	4,82%	6,22%	6,70%	6,04%	5,73%
8	7,28%	7,44%	8,44%	7,98%	7,01%	5,19%	6,37%	6,56%	7,35%	8,48%	8,35%	8,56%	8,76%
9	7,97%	10,00%	10,69%	9,73%	8,13%	8,02%	8,17%	8,88%	9,30%	10,49%	9,32%	10,56%	10,35%
10	11,06%	12,09%	11,83%	10,21%	10,28%	9,91%	9,67%	10,05%	10,34%	11,23%	10,91%	11,92%	11,18%
11	13,37%	13,24%	12,53%	11,95%	11,07%	11,70%	10,71%	10,95%	11,14%	12,31%	11,84%	13,33%	11,69%
12	14,87%	14,00%	14,26%	12,74%	12,15%	12,65%	12,29%	11,42%	12,08%	13,27%	12,42%	13,51%	13,80%
13	15,52%	15,65%	15,10%	13,98%	13,25%	13,97%	12,96%	12,38%	12,87%	13,73%	12,64%	15,09%	
14	17,18%	15,53%	16,03%	14,74%	14,56%	14,54%	13,65%	12,97%	13,11%	13,61%	13,99%		
15	16,62%	16,51%	16,97%	15,93%	14,88%	15,18%	14,38%	13,56%	13,21%	14,78%			
16	16,92%	17,25%	17,81%	16,14%	15,38%	15,83%	14,69%	13,35%	13,93%				
17	17,48%	18,07%	17,98%	16,46%	15,76%	16,24%	14,93%	14,03%					
18	18,21%	18,37%	18,43%	16,91%	16,19%	16,19%	15,53%						
19	18,23%	18,79%	18,76%	17,12%	16,12%	16,81%							
20	18,56%	19,00%	19,02%	17,11%	16,73%								
21	18,70%	19,23%	18,95%	17,51%									
22	18,75%	19,07%	19,24%										
23	18,59%	19,55%											
24	18,87%												

*Примітка: складено авторами на основі [1]

